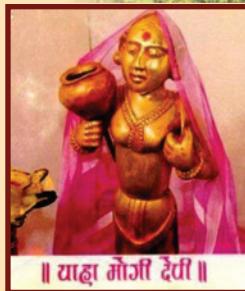

वनपुण्यार्द्ध

नोवेंबर - डिसेंबर २०२०

वर्ष सहावे - अंक सहावा

बिरसा मुंडा

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्र

१९२, शुक्रवार पेठ, दत्तकुंज अपार्टमेंट, काळ्या हौदाजवळ,
पुणे ४११ ००२. दूरध्वनी : ०२०-२४४९ २१९३, २४४६ ०९४४

E-mail : vkapune2009@gmail.com
Website: www.vkapunemahanagar.org

विविध उपक्रम

हिंदू अध्यात्मिक आणि सेवा फौंडेशन कार्यालय

दिनदर्शिका विमोचन नाशिक

कातकरी पाडगांमध्ये दिनदर्शिका वितरण नाशिक

दि. २६/१२/२०२० रोजी ज. क. आ. पुणे महानगर कार्यालयात^१
मा. युवराज लांडे यांच्या 'आम्ही हिंदुत्वाचे गौरवशाली वारसदार' ह्या पुस्तकाचे
व ओ.आर.पी. ह्या पुस्तिकेचे विमोचन मा. गुणवंत सिंगजी यांच्या हस्ते झाले.

दीपावलीच्या पर्वात आदिवासी समाजामध्ये गोमातेची पूजा
'गाय चुमान' म्हणून ओळखली जाते

काही आदिवासी समाजात वसुबासेऐवजी
वाघबारस साजरी करतात

जनजाती सुरक्षा मंचातरफे जिल्हाधिकाऱ्यांना निवेदन – पुणे

जनजाती सुरक्षा मंचातरफे जिल्हाधिकाऱ्यांना निवेदन – नाशिक

॥ उद्दरेदात्मनात्माय ॥

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्रचे प्रकाशन – “वनपुण्याई”

* संपादक मंडळ

भास्कर गिरधारी
मोहिनी पाटणकर
अंजली गंधे
शोभा जोशी
अरुण गोडे

* मुख्यपृष्ठ

श्री. व्ही. वेलणकर
फोन : ९८२३०५११००

* अक्षरजुळणी

प्रकाश आॅफसेट, पुणे
फोन : ०२० २४४२९७४४

* मुद्रणस्थळ

प्रकाश आॅफसेट, पुणे.
फोन ०२०-२४४२९७४४

* संपादकीय पत्रव्यवहार तसेच

अंकाच्या उपलब्धतेसाठी संपर्क

संपादक,
१९२ शुक्रवार पेठ, दत्तकुंज अपार्टमेंट,
काळ्या हौदाजवळ, पुणे - ४११००२
दुरव्यव्हनी : ०२० २४४९२९९३/२४४६०९४४

* उत्तरापेक्षी : ८३८००६५२०९

* ई-मेल : anjugandhe@gmail.com

* वेबसाईट : www.vkapunemahanagar.org

* खाजगी वितरणासाठी.

वनपुण्याई

नोव्हेंबर - डिसेंबर २०२०

वर्ष सहावा । अंक सहावा

* अंतरंग	डॉ. भास्कर गिरधारी	२
* बाळासाहेब देशपांडे	मोहिनी पाटणकर	३
* नूतन अध्यक्ष मा. रामचंद्रजी खराडी योगेश बापट		४
* शुरवीर (भगवान) बिरसा मुंडा	शोभा जोशी	५
* बिरसा मुंडा स्मारक	श्रीपाद पेंडसे	७
* कार्तिक उराव	अंजली गंधे	१०
* छत्तीसगढ निवेदन	-	११
* जनजाती परंपरेवर घाला	युवराज लांडे	१५
* सिंहावलोकन	मोहिनी पाटणकर	१९
* प.म. महिला बौद्धिक वर्ग	शोभा जोशी	२२
* अधिकस्य अधिकं फलं	सौ. प्रतिभा ताम्हनकर	२५
* ठाणे आदिवासी	नीलकंठ सहस्रबुद्धे	२७
* वाघ बारस	रवी ठोंबाडे	३०
* श्रद्धांजली		३२

या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ व जनजाती कल्याण आश्रम सहमत असेलच असे नाही.

ॐ द्वृष्टिं द्वृष्टिं

अंतरंग.....

यंदाच्या दसरा, दिवाळीच्या निमित्ताने वनपुण्याईचे वाचक, मार्गदर्शक, लेखक, हितचिंतक, देणगीदार या सर्वांना हार्दिक शुभेच्छा. नवीन वर्ष आपणास सुखदायी होवो ही दयाघन ईश्वराजवळ प्रार्थना. कोविड आपत्तीतून आपण मार्ग काढीत हे कार्य चालू ठेवलेले आहे. असो.

सर्वप्रथम आमचे नूतन राष्ट्रीय अध्यक्ष श्रीमान रामचंद्रजी खराडी यांचे मनःपूर्वक आम्ही स्वागत करतो, अभिनंदन करतो. त्यांच्या उज्ज्वल प्रशासनिक व धार्मिक कार्याचा लाभ आता जनजाती कार्याला अधिक भरीव स्वरूपात होणार आहे.

त्याच प्रमाणे आमचे प्रांताचे, धडाडीचे कार्यकर्ते माननीय दिलीपभाई मेहता यांची एच.एस.एफ. म्हणजे हिंदू सेवा आणि धार्मिक संस्थेचे अध्यक्ष म्हणून नियुक्ती झाली त्याबद्दल आम्ही त्यांचे अभिनंदन करतो. हिंदू आध्यात्मिक आणि सेवा फाउंडेशन याच्या कार्यालाही आता गती मिळेल. नंदुबाबारची देवी याहा मोगी, दंतेवाडाची देवी दंतेश्वरी, डहाणूची महालक्ष्मी देवी, वणीची सप्तशृंगी माता, जनजातीची श्रद्धास्थाने आहेत. जनजाती स्वतःला हिंदूच मानतात म्हणून देवीची भक्ती आणि नित्य उपासना त्यांची चालूच असते. हिंदुत्वाचा तो सबळ पुरावा आहे.

पन्नास वर्षांपूर्वी माननीय कार्तीकजी उराव यांनी संसदेमध्ये मांडलेला ठराव याचे महत्व सध्याच्या काळात प्रकर्षणे जाणवत आहे. त्यामुळे अखिल भारतीय स्तरावर जनजाती सुरक्षा मंच प्रयत्न करत आहे. त्याबद्दल सविस्तर माहिती या अंकात दिली आहे.

जनजाती इतिहासातील महानायक भगवान बिरसा मुंडा यांची जयंती १५ नोव्हेंबरला साजरी झाली. हाच खरा जनजाती गौरव दिन आपण मानतो, त्याची आवर्जून नोंद येथे घेतली आहे. तसेच २६ डिसेंबर हा जनजाती कल्याण आश्रमाचे संस्थापक माननीय बाळासाहेब देशपांडे यांचा जन्मदिन आहे, त्यांचीही वेळोवेळी आम्ही नोंद घेतली आहे. त्यांच्या या भरीव कार्याला आमचे शतशत बंदन!! जनजाती कल्याण आश्रमाचे देशव्यापी कार्य स्वर्गीय भास्करराव कळंबी यांनी अर्थक प्रयास करून प्रतिकूल परिस्थितीतही वाढविले आहे त्यांच्या जन्मशताब्दीची ही सांगता होत आहे. भास्करराव म्हणत असत, You are Lions, I only roar for you !!

या अंकाचे अंतरंग सामाजिक आणि वैचारिक मजकुराने शिगोशिंग भरलेले आहे. मागील अंकांचे आम्हाला आलेले अभिप्राय नुसते समाधानकारक नाहीत तर नवी उभारी देणारे प्रेरक आहेत, याचे संपादक मंडळाला समाधान वाटते, असाच प्रतिसाद आपणाकडून मिळत राहो, सूचना येत राहोत, हीच आमची अपेक्षा आहे. आता पश्चिम महाराष्ट्राचा सहभाग दिवसेंदिवस वाढत आहे याचाही आनंद आम्ही व्यक्त करत आहोत. अशाच उपयुक्त प्रतिसादाची आम्हाला अपेक्षा आहे. तो द्यावा ही विनंती.

आपला,

– डॉ. भास्कर गिरधारी

संपादक चलभाष : ९८२३०१२३०१

मा. बाळासाहेब देशपांडे

१९४७ मध्ये भारताला स्वातंत्र्य मिळाले आता आपल्या देशापुढे एक मोठे आव्हान होते या मिळालेल्या स्वराज्याचे सुराज्य बनवायचे होते. राजकीय सामाजिक आर्थिक शैक्षणिक आणि प्रत्येकच क्षेत्रासाठी हे आव्हान होते. १९२५ मध्ये ग. स्व. संघाची स्थापना झाली होती. प्रखर राष्ट्रवादी विचारांच्या संघ स्वयंसेवकांना विचारवंताना यासाठी नव्याने आपल्या कामाची आखणी करायची होती. ईशान्य भारत तर तेव्हा जणू काही उर्वरित भारतापासून दुरावला होता. हिंदू लोकांना त्या विभागात जाण्यास इंग्रज सरकारने परवानगी नाकारली होती. तेथर्पर्यंत पोहोचणे खूप अवघड बनविले गेले होते. भारताचे विभाजन झाल्यामुळे तेव्हाच्या पूर्व पाकिस्तानची निर्मिती केली गेली होती, म्हणजेच सध्याचा बांगलादेश. मोठ्या प्रमाणावर धर्मांतरण चालले होते झाले होते. गरीब, अशिक्षित आदिवासी समाजात याचा फार मोठा प्रभाव दिसू लागला होता. या परिस्थितीची जाणीव संघातील विचारवंताना होतीच. या परिस्थितीत संघाचे काम ईशान्य भारतात सुरु झाले तेव्हा अशा काही प्रतिक्रिया त्यांना ऐकायला मिळाल्या की, पहली बार हमरे पास कोई हिंदू पादरी आया है. सर्व परिस्थितीचा विचार करून परमपूज्य गोळवलकर गुरुजींच्या व माननीय ठक्र बापांच्या प्रेरणेने वनवासी कल्याण आश्रमाची कल्पना अस्तित्वात आली व हे काम माननीय बाळासाहेब देशपांडे यांच्याकडे सोपविण्यात आले आणि २६ डिसेंबर १९५२ रोजी वनवासी कल्याण आश्रमाची स्थापना झाली.

फक्त पाच-सहा मुलांना घेऊन जयपूर येथे माननीय बाळासाहेबांनी पहिला छात्रावास सुरु केला. याच छात्रावासात राहून, शिकून मोठा होणारा एक विद्यार्थी जगदेवराम उरांव त्यांच्या कामात सहकार्य करू लागला. या सुरु झालेल्या वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यात अतिशय विचारपूर्वक योजना आखल्या गेल्या, जबाबदाच्या सोपविल्या केल्या आणि या जनजाती

समाजाच्या सर्वांगीण विकासाचे ध्येय डोळ्यासमोर ठेवून लावलेल्या एका इवल्याशया रोपाचे आज बटवृक्षात रुपांतर झाले आहे. एका संस्थेची स्थापना झाली, मोठे संघटन तयार झाले आहे. माननीय बाळासाहेबांनी कार्याला योग्य दिशा दिली, व्यापक दृष्टिकोनातून विचार करण्याचे वलण लावले व मुख्य म्हणजे जनजातील युवक या कार्यात सामील होऊ लागले. माननीय जगदेवराम यांनी तर बाळासाहेबांची साथ कधीच सोडली नाही, उलट याच कार्यासाठी त्यांनी आपले जीवन समर्पित केले. त्यांच्यासारखे अनेक कार्यकर्ते एकत्र आल्याने आज एक शक्तिशाली संघटन अस्तित्वात आहे.

गेल्या सात दशकात काळाच्या ओघात खूप बदल झाले आहेत, होत आहेत. वेळेनुसार वेगवेगळ्या आव्हानांना सामोरे जावे लागत आहे, पण वनयोगी माननीय बाळासाहेबांनी व त्यांच्या सहकाऱ्यांनी घालून दिलेले आदर्श डोळ्यांसमोर ठेवून कार्यकर्त्यांनी हे काम जोमाने पुढे नेणे हीच खरी त्यांच्या जन्मदिनानिमित्त आदरांजली ठरेल.

– मोहिनी पाटणकर
मो.: ८३८००६५२०९

नमस्कार,

२०२० ह्या वर्षी वनवासी कल्याण आश्रम नाशिक जिल्हा, तरफे सुरागाणा तालुक्यामध्ये काही शेतकऱ्यांना बी बियाणांचे चे वाटप करण्यात आले होते. त्यातील शेती चांगल्या पद्धतीने करून आज आपण जो फोटो पाहात आहात तो शिराटा येथील मनोहर गायकवाड – अंशकालीन कार्यकर्ता नाशिक जिल्हा, यांनी बियाणे वापरून पिकवलेली शेती आहे. असे अनेक शेतकरी चांगल्या पिकलेल्या शेतीबदल वनवासी कल्याण आश्रम नाशिक जिल्हा व सर्व कार्यकर्त्यांचे खूप खूप धन्यवाद मानत आहेत

– मधुकर चोथवे

नूतन अध्यक्ष मा. रामचंद्रजी खराडी

श्री रामचन्द्र खराडी जी अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम के नये अध्यक्ष बने।

राजस्थान के प्रतापगढ़ निवासी श्री रामचन्द्र खराडी जी को केन्द्रीय कार्यकारी मण्डल ने कल्याण आश्रम के तीसरे अध्यक्ष के रूप में चुना है। श्रद्धेय बाला साहब देशपाण्डेजी के निधन के बाद १९९५ से लेकर माननीय जगदेवराम उरांव जी ने सुदीर्घ २५ वर्ष कल्याण आश्रम का नेतृत्व किया। १५/७/२०२० को जशपूर में मा. जगदेवरामजी के निधन के पश्चात् यह पद रिक्त हुआ था।

श्री रामचन्द्र खराडीजी का जन्म १५ जनवरी १९५५ में राजस्थान के उदयपुर जिला के खरबर गाँव के भील जनजाति परिवार में हुआ। उन्होंने स्नातक तक की पढ़ाई पूर्ण करके सरकारी सेवा में प्रवेश किये। तहसीलदार, सब डिविजनल मजिस्ट्रेट, अतिरिक्त जिला अधिकारी आदि सरकारी पदों में रहकर राजस्थान के विभिन्न जिलों में उन्होंने कार्य किया। भूमि संबंधी मामलों का निपटारा करने हेतु उन्होंने सरकारी पद पर रहकर काफी सराहनीय कार्य किया। इसके कारण सरकारी कामकाज के क्षेत्र में श्री खराडीजी का नाम काफी चर्चित रहा।

२०१४ में सरकारी सेवा से स्वच्छिक निवृत्ति लेकर धार्मिक एवं सामाजिक कार्य में सक्रिय भूमिका निभाते रहे। जनजाति समाज के परंपरागत धर्म संस्कृति की रक्षा के साथ साथ गायत्री परिवार के कार्य से भी १९९५ में

दिनांक १० नोव्हेंबर २०२० रोजी पुणे महानगरात हिंदू अध्यात्मिक आणि सेवा फौंडेशन (HSSF) चे अध्यक्ष म्हणून मा. दिलीपभाई मेहता यांची निवड झाली आहे. त्यांचे नवीन कार्यालय पुढील पत्थावर आजपासून सुरु झाले आहे. रामसुख भवन, ६ वा मजला, बँक ऑफ महाराष्ट्र, लोकमंगल शेजारी, शिवाजीनगर, पुणे.

- महेश करपे

उनका संपर्क आया। उनके नेतृत्व में १७ स्थानों पर गायत्री माता मंदिर निर्माण कार्य हुआ। १०८ कुण्डीय गायत्री महायज्ञ में यजमान की भी भूमिका उन्होंने निभाई थी। कई स्थानों पर सामूहिक विवाह कराने में भी उन्होंने महत्वपूर्ण भूमिका निभाई।

उनका कल्याण आश्रम से संपर्क २००३ में डुंगरपुर कल्याण आश्रम के भवन निर्माण के समय में आया। २०१६ में राजस्थान के अध्यक्ष बने। २०१९ में दुबारा इस दायित्व के लिये वे चुने गये। गत दो वर्षों से वे कल्याण आश्रम के राष्ट्रीय कार्यकारिणी के सदस्य के रूप में भी कार्यरत थे।

नाशिक में आयोजित जनजाति प्रबुद्ध जनों के सेमिनार में खराडीजी ने भाग लिया था। दिल्ली में आयोजित मीडिया प्रवक्ता शिविर, हितरक्षा आयाम के अन्तर्गत हैदराबाद में PESA Act पर आयोजित कार्यशाला, मुंबई में नीति दृष्टीपत्र तैयार करने हेतु किये सेमिनार आदि कार्यक्रमों में उपस्थित रहकर उन्होंने अपना अनुभव साझा किया। गत पांच वर्षों में कल्याण आश्रम के सभी अखिल भारतीय कार्यक्रम में उनका सानिध्य देश भर के कार्यकर्ताओं को प्राप्त हुआ। देश भर के सभी प्रमुख कार्यकर्ताओं के साथ उनका अच्छा संपर्क भी स्थापित हो चुका है। विचारों में स्पष्टता के साथ प्रभावी वक्ता के रूप में भी उनका परिचय कार्यकर्ताओं के बीच में बना हुआ है।

२०१७ के संत ईश्वर सेवा पुरस्कार श्री खराडीजी को प्राप्त हुआ था। पूजनीय बालासाहब देशपाण्डेजी और श्रद्धेय जगदेवराम जी के पदचिन्हों पर चलकर कल्याण आश्रम कार्य को उत्तरोत्तर बढ़ाने का गुरुत्तर दायित्व श्री रामचन्द्र खराडी पर आया है।

– योगेश बापट
महामंत्री
अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम

शूरवीर (भगवान) बिरसा मुंडा

सर्वत्र लाल्यते शूरो । भीरुः सर्वत्र हन्यते । पच्यन्ते केवला मेषा । पूज्यन्ते युद्धदुर्मदाः ।

शूराची सगळीकडे वाहवा होते, भिञ्चा माणसाची सगळीकडे पीछेहाट होते, मेंढरांची कत्तल होते आणि त्यांचं मांस शिजवलं जातं, पण युद्धात पराक्रम गाजवणरे शूर-वीर मात्र प्रशंसेला पात्र होतात आणि म्हणूनच शूर-वीर बिरसा मुंडाची सर्वत्र प्रशंसा होत आहे.

इंग्रजांच्या जुलमी राजवटीविरुद्ध आणि भारताला स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी हजारो-लाखो लोकांनी प्राणांचे बलिदान दिले. यामध्ये जनजातीचे (आदिवासी) लोकही मागे नव्हते. त्यांच्याचपैकी एक बिरसा मुंडा ! १८५७ च्या स्वातंत्र्ययुद्धामुळे लोकांमध्ये इंग्रजांविरुद्ध जनक्षोभ उसळला होता. या झंझावातातच झारखंड मधील रांची जिल्ह्यातील उलिहातु गावात सुगना मुंडा आणि कर्मी हातु यांच्या पोटी १५ नोव्हेंबर १८७५ रोजी बिरसाचा जन्म झाला. घरात गरिबी होती. आई-वडील शेतमजुरी करून मुलांचे पालन-पोषण करीत. बिरसा लहानपणापासूनच तीक्ष्ण बुद्धीचा होता. पण गरिबीमुळे तो मेंढ्या-बकच्या चरायला घेऊन जाई. त्याची बुद्धीमत्ता बघून त्याच्या आई-वडिलांनी त्याला त्याच्या मामाकडे शिक्षणासाठी पाठवले.

त्याच काळात बाहेरील लोकांनी येऊन जनजातींच्या लोकांच्या जमिनी बळकावल्या. त्याचा फायदा खिस्ती मिशनाच्यांनी घेतला. खिस्ती धर्म स्वीकारलात तर तुमच्या जमिनी तुम्हाला परत मिळवून देऊ, असे आमिष खिस्ती पाढी या लोकांना दाखवू लागले. या आमिषाने मुंडा जनजातीतील अनेक लोकांनी खिश्न धर्म स्वीकारला. त्यातच बिरसाचे कुटुंब होते. बिरसाचा बासिस्पा केला गेला, त्याची शेंडी कापली गेली. याचा त्याच्या मनावर मोठा आघात झाला. तो ज्या छात्रावासात राहात होता, तेथील मुलांना गाईचे मांस खायला देत. त्याविरुद्ध त्याने आवाज उठवला म्हणून त्याला शाळेतून काढून टाकण्यात आले. तो नोकरी करायला लागला. पुढे ती नोकरीही सुटली.

त्याचवेळी तो आनंद पांडा यांच्या संपर्कात आला. आनंद पांडा रामायण, महाभारत व पौराणिक कथांवर प्रवचन करीत. बिरसा दिवसभर शेतमजुरी करी व रात्री प्रवचन ऐके. या प्रवचनांचा त्याच्यावर फार मोठा प्रभाव

पडला. आनंद पांडांना औषधी वनस्पतींची खूप माहिती होती. त्यांनी ती माहिती बिरसाला दिली. त्याचा उपयोग तो आजारी माणसांवर उपचार करण्यासाठी करू लागला. त्यामुळे लोक त्याला भगवान म्हणू लागले. आनंद पांडा आणि इतर वैष्णव साधुंशी संपर्के आल्याने त्याने वैष्णव धर्माचा स्वीकार केला आणि त्याने गावांमध्ये धर्म, संस्कृतीचा प्रचार करण्यास प्रारंभ केला. तसेच खिस्ती धर्मापासून सावध राहाण्याचा सळ्हा दिला. हळूहळू त्याच्यापासून प्रेरणा घेऊन अनेक तरुण त्याच्या पाठीशी उभे राहिले. त्याने तरुणांची संघटना उभी केली. त्याची शक्ती वाढली. इंग्रजांविरुद्ध लढण्यासाठी तो लोकांना प्रेरित करू लागला. ठिकठिकाणी सभा घेऊन व्याख्याने देऊ लागला. त्याच्या भाषणामुळे लोकांमध्ये जागृती होऊन लोक इंग्रजांविरुद्ध उठाव करू लागले. हे बघून खिश्न मिशनरी घाबरले. बिरसा, इंग्रज

सरकारविरुद्ध करीत असलेल्या कारबायांची माहिती त्यांनी इंग्रज सरकारला दिली. इंग्रजांनी तत्काळ बिरसाच्या अटकेचे वॉरंट काढले, पण लोकांचा पाठींबा असल्याने सरकार काही करू शकले नाही.

शेवटी २५ ऑगस्ट १८९५ ला छळ कपट करून बिरसाला अटक केली गेली आणि त्याला हजारीबाग तुरुंगात ठेवले गेले. तिथे त्याच्यावर अनेक प्रकारे अत्याचार केले गेले, पण बिरसावर त्याचा काही परिणाम झाला नाही. तो तिथूनही आपल्या अनुयायांना उपदेश करीतच राहिला. त्याने स्थापन केलेल्या ‘बिरसाईयत’ संघटनेचे कार्यकर्ते गावोगावी सभा घेऊन लोकांमध्ये चेतना उत्पन्न करू लागले. शेवटी ३० नोव्हेंबर १८९७ ला त्याची तुरुंगातून मुटका झाली. त्याने खिश्वन मिशन्स विरुद्ध गावकच्यांमध्ये जागृती निर्माण केली. तसेच जमीनदार करीत असलेल्या शौषणाविरुद्ध आवाज उठविला. गावकच्यांनी अनेक मिशन्सवर हल्ले केले. त्यामुळे इंग्रज सरकार पेटून उठले.

बिरसाने ९ जानेवारी १९०० रोजी डोंबारी पहाडावर खूप मोठी सभा घेतली. त्याची माहिती इंग्रज सरकारला मिळाली. इंग्रज सेनेने लोकांवर गोळ्या झाडण्यास मुरुवात केली. हजारो महिला, पुरुष, मुलं मारली गेली. बिरसाची सेना धनुष्य आणि भाले घेऊन इंग्रजांशी लढत होती. परंतु इंग्रजांच्या बंदुकांपुढे त्यांचे काही चालले

नाही. तिथून बिरसा निसटला आणि जंगलात जाऊन लपला. बिरसाला पकडणे हे इंग्रजांपुढे मोठे आव्हान होते. त्याचा त्यांनी खूप शोध घेतला. त्याला पकडून देणाऱ्यास ५०० रुपयाचे बक्षीस जाहीर केले. इंग्रजांविरुद्ध लोकांना जागृत करण्याचे बिरसाचे अभियान चालूच होते. त्याचवेळी काही दगाबाज लोकांनी फितुरी केली आणि ३ फेब्रुवारी १९०० ला इंग्रजांनी बिरसाला अटक केली आणि रांचीच्या केंद्रीय तुरुंगात त्याला बंद केले. फंद-फितुरी या आपल्या देशाला असलेल्या शापाने त्याचा घात केला.

बिरसाने भारतीय संस्कृती, परंपरा त्याचप्रमाणे स्वधर्माचे रक्षण करत करत ९ जून १९०० रोजी तुरुंगातच अखेरचा श्वास घेतला. त्यावेळी त्याचे वय अवधे २५ वर्ष होते. याप्रमाणे बिरसाने आपले जीवन देशाला

समर्पित केले. आज संपूर्ण देश त्याचा ‘भगवान बिरसा’ म्हणून गौरव करतो. भारत सरकारने त्याच्या सन्मानार्थ रांची विमानतळाला त्याचे नाव दिले आहे. तसेच १५ नोव्हेंबर हा त्याचा जन्मदिन गेल्यावर्षीपासून ‘जनजाती गौरव दिन’ म्हणून साजरा करण्यात येणार आहे.

अश्या या शूर-वीर बिरसा मुंडाला आमचा प्रणाम.

– शोभा जोशी

मो.: ९४२२३१९६२

नमस्कार मंडळी

आपले २५०० फराळाचे बॉक्स लेह लडाख इथे रवाना झाले आहेत. दिवाळीत तेथील तीव्र बर्फवृष्टीची शक्यता लक्षात घेउन हा फराळ लवकर पाठविण्यात आला आहे. फराळाचे एकूण १०५ मोठे बॉक्सेस आपण पाठवले आहेत. एका मोठ्या बॉक्स मध्ये, फराळाचे छोटे २४ बॉक्सेस पॅक केलेले आहेत. तिथल्या बर्फवृष्टीची शक्यता लक्षात घेऊन, हे मोठे मास्टर बॉक्सेस, पांढऱ्या ताडपत्रीचे वेष्टनात अशा प्रकारे व्यवस्थित पॅक केलेले आहेत. याचबरोबर १०,००० पौष्टिक लाडू भारत विकास परिषद आणि सरोज स्वीट्स् यांच्यावतीने पाठविण्यात आले आहेत. तसेच सरोज स्वीट्स् तर्फे ३०० किलो तिखट शेव

देखील पाठवली आहे. यासोबतच कोल्हापूरच्या कुरणेताईनी तयार केलेल्या लिंबू सॉसचे दोन बॉक्सेस पाठवले आहेत.

भारत विकासने लाडवांसोबत दोनशे ग्रीटिंग कार्ड्स देखील पाठवली आहेत.

सांगायला आनंद होतोय की ह्या फराळासोबतच आपण तेथील सैनिकांसाठी चरक फार्मास्युटिकल कंपनीच्या SPF50 सनस्क्रीन लोशनच्या 100 ml च्या २५०० बाटल्या देखील एक छोटीशी भेट म्हणून पाठविल्या आहेत. याचा खर्च हिंदू नववर्ष स्वागत समिती व सदुरुज एज्युकेशनल आणि वेल्फेअर ट्रस्ट यांनी संयुक्तपणे उचलला आहे. आपणा सर्वांच्या सहकार्यामुळेच हे शक्य झाले आहे.

बिरसा मुंडा स्मारक

माता-करमी आणि पिता-सुगणा ह्यांचा सुपुत्र म्हणजे भगवान बिरसा मुंडा. झारखंड मधील रांचीच्या खूंटी जिल्ह्यातील उलीहातू गाव हे ह्यांचे जन्म स्थान. त्या गावात एक स्मारक उभारण्यात आले आहे. दोन - एक खोल्यांची वास्तू असलेल्या त्या मोकळ्या जागेत बिरसा मुंडा यांचा अर्धाकृती पुतळा ठेवण्यात आलेला आहे. बिरसा मुंडांच्या चुलत परिवारातील नातू, सुखराम, वय वर्षे ८०च्या आसपास आहेत. ते सध्या ह्या जागेच्या कुलूपाची किल्ली सांभाळत असतात.

एका पत्रकाराला तेथे भेट देण्याचा योग आला होता. त्यावेळी त्याने तेथे काढलेली ध्वनी-चित्रफीत समाज माध्यमावर बघण्याचा योग आला होता, त्यातील काही निवडक माहिती येथे देत आहे.

स्मारकाच्या त्या एका खोलीत तेथील विस्तीर्ण अशा टेबलावर ठेवलेल्या त्या अर्धाकृती पुतळ्याजवळ तेथेच बाजूलाच एक रंगीत फलक देखील आहे.

‘संस्कार तिथी : ३.६.१९६७’

गाव ‘ग्राम उलीहातू’ येथील हे स्मारक ३ जून १९६७ रोजी उभारण्यात आले आहे, असा त्या संस्कार तिथी शब्दांचा अर्थ आहे. बिरसा मुंडांचे जन्म स्थान ग्राम उलिहातू, जन्म १५.११.१८७५, मृत्यू ९.६.१९००, असा अधिकृत उल्लेख त्यावर आहे.

स्मारकाच्या प्रवेशद्वारातून मुख्य खोलीत जातानाच्या जागेवर खोलीच्या बाहेरच्या जागी एक फलक आहे व त्यावर वंशावळीचा उल्लेख आहे. त्या वंशावळीच्या उल्लेखानुसार लकडी मुंडा ह्यांना तीन मुले झाली. तिसऱ्याचा स्पष्ट उल्लेख बघता आला नाही. बाकी दोन्ही मुलांचा उल्लेख स्पष्ट पाहाता आला.

पहिल्याचे नाव कानू मुंडा. कानू मुंडा ह्याने ख्रिस्ती धर्म स्वीकारला व धर्मांतरण केले. दुसऱ्याचे नाव सुगणा मुंडा. ह्या सुगणा मुंडा ह्यांना तीन अपत्ये झाली. एक

कौंता मुंडा, दुसरा बिरसा मुंडा तर तिसरा कानू. त्यांपैकी कौंता मुंडा ह्यांना पुत्र न होता मुलगी झाली होती.

बिरसा मुंडा हा तर अविवाहीतच होता. तीसरा बंधू कानू ह्याला जो पुत्र झाला, त्यातील मंगल ह्यांना दोन मुले झाली. एकाचे नाव बुधराम तर दुसरा सुखराम. ह्या बिरसा मुंडाच्या चुलत घराण्यातील आजची पिढी नोकरी वैगैरे करत असून त्यांची आजची तरुण पिढी रांची येथे आहेत. सुखराम ह्यांना चार मुले आहेत. त्या चुलत पिढीतील मुले, काही नोकरीत तर काही पोलीस दलात कार्यरत आहेत.

बिरसा मुंडा ह्यांच्या ह्या चुलत घराण्यातील सगळेच बिरसा मुंडा ह्यांचा अभिमान आजही बाळगून आहेत.

– श्रीपाद पेंडसे

मो.: ९४२२०३१७०४

प. महाराष्ट्र प्रांत खेलकुद प्रमुख

बिरसा मुंडा गौरव दिन

१. गरियाबंद में देवभोग गाँव में, जनजाती गौरव दिवस धूमधाम से मनाया गया। रायपुर वनवासी महिला समिति द्वारा नियमित रूप से Govt. st hosteI के छात्रों से संपर्क रहा है, उन्हीमें से कुछ छात्रों ने यह कार्यक्रम अपने गाँव में करवाया।

२. भगवान बिरसा मुंडा जयंतीनिमित्त जाम ता. शहादा येथे ‘देवमोगरा माता वाचनालयाचे’ उद्घाटन

आज आदिवासी जननायक भगवान बिरसा मुंडा यांच्या जयंती निमित्त ‘युवकमित्र परिवार, नंदूबार’ आयोजित ‘गाव तेथे ग्रंथालय’ उपक्रमांतर्गत ‘देवमोगरा माता वाचनालय’, जाम ता. शहादा, जि. नंदूबार, येथे स्थापन करण्यात आले. सदर वाचनालयाचे उद्घाटन सहाय्यक आयकर आयुक्त खंडवा (म.प्र) श्री. मनोज पवार यांच्या हस्ते करण्यात आले. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष

म्हणून धुळे लाचलुचपत प्रतिबंधक विभागाचे पोलीस निरीक्षक श्री. मंजितसिंग चव्हाण) हे होते तर प्रमुख अतिथी म्हणून युवकमित्र परिवाराचे संस्थापक प्रवीण महाजन, गावचे सरपंच, उपसरपंच, ग्रामसेवक, विद्यार्थी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते. युवकमित्र परिवारामार्फत वाचनालयास १२० पुस्तके भेट देण्यात आली. वाचनालय हे 'ग्रामीण युवा प्रेरणा केंद्र' व्हावे अशी अपेक्षा यावेळी वाचन चळवळीचे कार्यकर्ते प्रवीण महाजन यांनी व्यक्त केली.

- युवकमित्र परिवार, महाराष्ट्र राज्य

३. वनवासी कल्याण आश्रम, शाखा फलटण येथे बिरसा मुंडा जयंती कार्यक्रम दिनांक १५ नोव्हेंबर रोजी सकाळी १० वाजता साजरा करण्यात आला. सदर कार्यक्रमास ८ कार्यकर्ते व ५ अभ्यागत उपस्थित होते.

४. १५ नोव्हेंबर रोजी उत्तरप्रदेश येथील नौतनवा क्षेत्रातील बिशुनपुरा यांनी राष्ट्रीय जनजाती गैरव दिनानिमित्त आयोजित केलेल्या ग्रामसभेत थारू समाजातील लोकांना आमंत्रित केले होते. त्यांना बिरसा मुंडा यांच्या शौर्यर्ची कथा सांगून त्यांना सीमावर्ती क्षेत्रातील राष्ट्रविरोधी शक्तींबद्दल माहिती देऊन सतर्क राहण्यास सांगितले.

५. एक प्रेरक कार्यक्रम - दुध शर्करा योग

भारत बसता है गावोमे

चले आज हम गाव,

चले आज फिर हम गाव गाव मे चले आज फिर गाव आज पाड्यावर पानशेवडी येथे देवदिवाळी व भगवान बिरसा मुंडा जयंती निमित्त कार्यक्रम असा दुधशर्करा योग अनुभवला. सकाळी पोहोचल्यावर, देवदिवाळी निमित्य प्रथम बैलजोडी चे पुजन करून त्यांना सर्वांनी, एकत्रित धान्याचा घास भरविला. आणि नंतर विशिष्ट पद्धतीने सुपडीमध्ये धान्य व अलंकार पुजन झाले.

त्यानंतर शाळेच्या पटांगणात भरपूर आनंदी व

उत्साही वातावरणात भगवान बिरसा मुंडा व भारतमाता पूजन गाव प्रमुखांचे हस्ते करून भगवान बिरसा मुंडा यांची माहिती दिली. यावेळी भगवान बिरसा मुंडा यांची चित्र प्रदर्शनी लावण्यात आली होती. त्यावरुन सांगितलेल्या माहीतीचे तेथिल प्रचलीत बोली भाषेत रुपांतरण, दहावी पर्यंत शिक्षण असलेल्या देवसिंग याने अतिशय उत्तमरीत्या आपल्या बांधवांना करून दिले. त्यामुळे उपस्थितांनी मनापासून दाद दिल्याने कार्यक्रम छान पार पडला.

शेवटी निघण्यापूर्वी, सर्वांनी आदिवासी बांधवांसोबत ढोलताशांच्या गजरात नृत्याचा आस्वाद घेतला.

निघण्याची इच्छा नसतांनाही, पुन्हा लवकर येवू असे सांगून, आदरातिथ्याने परिपूर्ण चहा घेवून दुधशर्करा योग अनुभवला.

- ॲड. अंजली कुलकर्णी,
जळगाव जिल्हा सचिव.

आज संध्याकाळी अंजलीचा फोन आला, भगवान बिरसा मुंडा जयंती (जनजाती गैरव दिवस) जळगाव जिल्ह्यातील पानशेवडी या गावी अगदी वेगळ्या पद्धतीने साजरा झाला! ४ टप्प्यामध्ये जळगाव व भुसावळ जिल्ह्याने हा कार्यक्रम साजरा केला.

१५ नोव्हेंबर जनजाती गैरव दिवस म्हणून भुसावळ व जळगाव मध्ये बिरसा मुंडाचे मोठमोठे ५ फुटांचे पोस्टर अंजली कुलकर्णी (जळगाव जिल्हा सचिव) व चित्रा पुराणिक यांनी चौका चौकात लावून घेतले. दिवाळी निमित्त अनेक गावांमध्ये फराळ वाटप केले. श्री. शरदजी चव्हाण (क्षेत्रीय जागरण श्रेणी प्रमुख) यांचे ऑन लाईन बौद्धिक ठेवले व आज चित्रा पुराणिक, जी फाईन आर्ट्समध्ये गोल्ड मेडलिस्ट आहे, आपली पूर्णकालीन कार्यकर्ती आहे, तिने बिरसा मुंडाचे संपूर्ण चरित्र वारली पेंटिंगमध्ये काढून त्या चित्रांचे प्रदर्शन पानशेवडी या

वनवासी गावात (जळगाव पासून ५० कि.मी. दूर) लावले. चित्रमय चरीत्र तेथील जनजातीय महिला, पुरुष व मुलांना तिने समजावून सांगीतले. अंजली ताईनी पण भगवान बिरसा मुंडांची माहिती गावकन्यांना दिली. तेथील लोकांनी वनवासी नृत्य देखील सादर केले. अंजलीताई व अन्य तिघी स्वतःची गाडी घेऊन त्या ५० किमी दूर असलेल्या गावात गेल्या होत्या, हे महत्वाचे!!!

हे चारही कार्यक्रम महिला नेतृत्वाखाली झाले, हे विशेष उल्लेखनीय!!

- वैशाली देशपांडे

ज.क.आ.प्रांत महिला सहप्रमुख

६. ध्यास फाउंडेशन संचलित महर्षी वाल्मिकी विद्यावर्धिनी ही संस्था, आळंदी देवाची, येथे चालविली जाते यामध्ये आदिवासी, पारधी, अनाथ व वंचित विद्यार्थ्यांसाठी शिक्षणाची व्यवस्था केली जाते. कोरोना साथीच्या काळात छात्रावास व शाळा बंद असूनही विद्यार्थ्यांशी संपर्क साधायचा प्रयत्न केला. १५ नोव्हेंबर २०२० रोजी पहिली ते चौथीच्या विद्यार्थ्यांची एक निबंध स्पर्धा व एक हस्ताक्षर स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती.

विजेत्यांची नावे :-

पहिली व दुसरी हस्ताक्षर स्पर्धा

१. वीर साक्षी शिवाजी - प्रथम, इ. दुसरी
२. चाटे सोमनाथ माधव - द्वितीय, इ. पहिली
३. तांबिले जान्हवी महेश - तृतीय, इ. दुसरी

तिसरी व चौथी निबंध लेखन स्पर्धा

१. गायकवाड किरण उत्तम - प्रथम, इ. चौथी
२. शेळके आकांक्षा गजानन - द्वितीय, इ. तिसरी
३. खंडीझोड प्रथमेश शिवाजी - तृतीय, इ. चौथी

७. जनजाती कल्याण आश्रम कोल्हापूर शाखा.

बुधवार २५ नोव्हेंबर २०२० या दिवशी कोल्हापूर जनकल्याण कार्यकर्ते आणि हितचिंतक यांची भगवान बिरसा मुंडा जयंतीनिमित समितीच्या हॉलमध्ये बैठक होती. बैठकीची सुरुवात 'जन्मभूमी है कर्मभूमी' ह्या सरोजीनी कुलकर्णी यांनी सांगितलेल्या गीताने झाली. नंतर भगवान बिरसा मुंडा यांना वंदन करून स्नेहल पाटील यांनी बिरसा मुंडा यांचे जीवन चरित्र सर्वाना वाचून दाखवले. आमचे कार्यकर्ते श्री. दाते यांनी स्वतः काव्यबद्ध केलेली कविता वाचून दाखवली. प्रमुख वक्ते मा. श्री. शरद चव्हाण यांनी निरनिराळ्या आयामांबद्दल सविस्तर माहिती दिली. पश्चिम महाराष्ट्राचे पदाधिकारी यावेळेस हजर होते.

- स्नेहल पाटील

कोल्हापूर

कोरोना प्रतिबंधात्मक लस चाचणी

कल्याण आश्रमाच्या कार्यकर्त्या मंजुषा केळकर यांचा सहभाग.

कोरोनाचे संकट सर्व जगाला सतावत असतानाच काही कंपन्यांनी कोरोना वरील लस शोधण्याचा देखील प्रयत्न चालविला आहे. त्यापैकीच एक कंपनी म्हणजे भारत बायोटेक. या कंपनीने कोरोना प्रतिबंधात्मक लस तयार केली असून त्याच्या चाचण्या सध्या घेतल्या जात आहेत. आपल्या सर्वांच्या दृष्टीने अभिमानाची बाब म्हणजे वनवासी कल्याण आश्रमाच्या गोव्यातील पूर्णवेळ कार्यकर्त्या सौ मंजुषा केळकर यांनी ही लस टोचून घेतली आहे. ही लस कोरोना प्रतिबंधात्मक लस असल्याने निरोगी माणसावर त्याची चाचणी केली जाते. प्रतिबंधात्मक म्हणून ही लस कितपत उपयुक्त ठरते याबाबत त्यांना आता निरीक्षणाखाली ठेवले जाईल. ही लस टोचून घेऊन मंजुषा ताईनी खूप मोठे धाडसाचे काम केले आहे.

श्री. कार्तिक उरावजी

श्री. कार्तिक उरावजी हे एक असामान्य प्रतिभा असलेले, झारखंड राज्याच्या जनजातीच्या लोकांसाठी एक देवदूतच होते. त्यांचा जन्म २९ ऑक्टोबर १९२४ रोजी सध्याच्या झारखंड राज्यातील गुमला जिल्ह्यातील लीटाटोली गावात झाला. ते जौरा उराव व बिरसो उराव यांचे चौथे अपत्य होते. त्यांचा जन्म कार्तिक अमावास्येला झाला होता म्हणून त्यांचे नाव कार्तिक ठेवले.

१९४२ मध्ये गुमला येथून शालेय शिक्षण झाल्यावर त्यांनी इंटर पर्यंतचे शिक्षण सायन्स कॉलेज पटना, येथे घेतले. नंतर त्यांचे बी.टेक.पर्यंतचे शिक्षण बिहार कॉलेज ऑफ इंजिनीयरिंग, पटना, येथून झाले. त्यानंतर कार्तिक उरावजी पुढील उच्च शिक्षणासाठी इंग्लंडला गेले. तेथे त्यांनी रॉयल कॉलेज ऑफ इंजिनीयरिंग अँड टेक्नोलॉजी, ग्लासगो आणि बैट्टेसरी कॉलेज ऑफ टेक्नोलॉजी, लंडन युनिवर्सिटी येथून इंजिनीयरिंग चे उच्च शिक्षण घेतले. ह्या बरोबरच त्यांनी Bar-at-Law at the Lincoln's Inn, London ची पदवी घेतली.

जनजाती समाजातील एका शेतकऱ्याच्या पोटी जन्मलेले श्री. कार्तिकजी उराव हे असामान्य प्रतिभेचे धनी होते. आपण सगळ्या भारतीयांसाठी एक अतिशय गर्वाची गोष्ट आहे की त्यांनी त्यांच्या नऊ वर्षांच्या इंग्लंडमधील वास्तव्यात, १९५९ मध्ये जगातील सगळ्यात मोठ्या ऑटोमॅटिक पॉवर स्टेशनचा आराखडा ब्रिटिश सरकारला दिला होता. आज ते 'हिंकले न्यूक्लिअर पॉवर प्लांट' या नावानी प्रसिद्ध आहे.

१९६१ मध्ये भारतात परत आल्यावर त्यांनी एच.इ.सी. मध्ये सुपरिटेंडंट कंस्ट्रक्शन डिझायनर हे पद स्वीकारले. ह्या बरोबरच त्यांनी बी.ए.यु. आणि सेन्ट्रल लायब्ररीचे डिझाईन तयार केले होते. नंतर त्यांची डेप्युटी चीफ इंजिनियर डिझाईनर, ह्या पदावर पदोन्नती झाली. परंतु त्यावेळेस छोटा नागपूर येथील आदिवासींची दैना बघून त्यांनी समाजासाठी काम करण्याचा संकल्प केला आणि १९६२ मध्ये त्यांनी राजकारणात प्रवेश केला. ते

एक कुशल इंजिनियर तर होतेच, पण एक प्रगल्भ राजकारणी पण होते. ते लोहरदगा लोकसभा निर्वाचिन क्षेत्रामधून ३ वेळा सांसद म्हणून निवडून आले आहेत आणि विविध मंत्रालयांमधून त्यांनी मंत्रीपदाचा कार्यभार पण सांभाळला आहे.

१९६८ मध्ये आचार्य विनोबा भावेजी यांच्या नेतृत्वाखाली जेव्हा भूदान आंदोलन जोरात चालू होते, तेव्हा आदिवासी लोकांची जमीन कवडीमोलाने विकली जात होती. ह्या वेळी कार्तिक उरावजी यांनी श्रीमती इंदिरा गांधी यांना निवेदन केले की, आदिवासी लोकांची जमीन विकण्यापासून वाचवावी व त्यांना भूमिहीन करू नये. त्यांच्या प्रयत्नांना यश आले आणि श्रीमती गांधी यांनी 'भूमी वापसी' अधिनियम बनवून आदिवासीची गेलेली जमीन परत मिळवून देण्याची व्यवस्था केली.

रांची मधील बिरसा कृषी विश्वविद्यालयाची स्थापना ही त्यांचीच देणगी आहे. जनजातीच्या उत्तीर्णाठी त्यांनी बरेच आराखडे बनवले होते. त्याच्याच आधारे केंद्र व राज्य सरकार जनजातीच्या विकासासाठी विविध प्रकारच्या विकास योजना आखत आहेत. कार्तिक उरावजी आजीवन जनजाती समाजाच्या घटनात्मक अधिकारांसाठी आणि त्यांच्या सांस्कृतिक जीवनाच्या रक्षणासाठी कार्य करत राहिले. त्यांनी वेळोवेळी जनजातीसाठी संसदेत आवाज उठवला आणि त्या त्या वेळेसच्या सरकारांना मेमोरांडम दिले.

८ डिसेंबर १९८१ ला संसद भवनाच्या गुळ्गुळीत जमिनीवर ते घसरून पडले. तिथून त्यांना बेशुद्धावस्थेतच डॉक्टर राममोहन लोहिया हॉस्पिटलमध्ये नेले. पण हृदयविकाराने त्यांचे निधन झाले. आज ते आपल्यामध्ये नाहीत. पण त्यांचे विचार आणि त्यांनी केलेले कार्य आपल्याला समाजातील जनजाती आणि मागासवर्गीय लोकांच्या हितासाठी कार्यरत राहायची प्रेरणा देईल. वनवासी कल्याण आश्रमातर्फे त्यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

अनुवाद - अंजली गंधे, मो.: ९८५०८४४५७४

इंटरनेट वरून

जनजाति सुरक्षा मंच

जिला - वीजापुर, राज्य- छत्तीसगढ़

Email: jsmanch2006@gmail.com

दिनांक - 29/10/2020

प्रति ,

श्रीमान नरेन्द्र मोदी जी,
सम्माननीय प्रधानमंत्री जी
भारत सरकार, नई दिल्ली

द्वारा - जिला जिलाधीश (कलेक्टर) ,
जिला - वीजापुर

विषय :- धर्मान्तरित जनजातियों को अनुसूचित जनजाति सूची से हटाकर उन्हें दिये जाने वाला आरक्षण समाप्त करने हेतु ।

आदरणीय महोदय,

धर्मान्तरित जनजातियों को आरक्षण सुविधायें दिये जाने के विरुद्ध तत्कालीन बिहार (वर्तमानझारखण्ड) के जनजाति नेता एवं लोकसभा सदस्य/केंद्रीयमंत्री स्व. कार्तिक उरांव जी द्वारा तत्कालीन प्रधानमंत्री श्रीमती इंदिरा गांधी को 1970 में एक आवेदन दिया गया था। इस बात को 50 वर्ष पुरे हो चुके हैं। जनजाति समाज की अवस्था को देखकर उन्हें जो पीड़ा हुई उसे व्यक्त करने हेतु उनके द्वारा "20 वर्ष की काली रात" नामक पुस्तिका भी लिखी गयी थी।

उस आवेदन को ना लोकसभा के पटल पर रखा गया था, ना ही उसको खारिज किया था, बल्कि उसको ठंडे बस्ते में डाल दिया गया। 235 लोकसभा सदस्यों के हस्ताक्षरों से युक्त उस आवेदन के सम्बन्ध में आज स्व. कार्तिक उरांव जी के जन्म दिवस के अवसर पर आपश्री के माध्यम से सरकार को पुनः याद दिलाना आवश्यक हो गया है।

वह आवेदन 1967 के अनुसूचित जाति / जनजाति आदेश (संशोधन) विधेयक की जे.पी.सी. की अनुशंसा के समर्थन में किया गया था। उक्त आवेदन निम्नलिखित वाक्यों को संशोधन के रूप में जोड़ने का प्रस्ताव रखा था - वह इस प्रकार थी :-

"(2A) कंडिका 2 में निहित किसी बात के होते हुये भी कोई भी व्यक्ति जिसने जनजाति आदिमत तथा विश्वासों का परित्याग कर दिया हो और ईसाई या ईस्लाम धर्म ग्रहण कर लिया हो वह अनुसूचित जनजाति का सदस्य नहीं समझा जायेगा। (पृष्ठ 29, पंक्ति 38 की अनुसूची कंडिका (2A))।

इस प्रकार का एक संशोधन 1950 में अनुसूचित जातियों के सम्बन्ध में किया गया वह इस प्रकार था -

प्राप्त
(गोपनी)
29/10/2020

" 3 कंडिका 2 में निहित किसी बात के होते हुए कोई भी व्यक्ति सिख या हिन्दू धर्म को छोड़कर अन्य कोई धर्म ग्रहण करता हो वह अनुसूचित जाती का नहीं समझा जायेगा ।

भारतीय अधिनियम 1935 के अंतर्गत भारतीय ईसाई की परिभाषा में यह कहा गया है की भारतीय ईसाई वह होगा जो कोई भी ईसाई पंथ को मानता हो और यूरोपीय या आंगले – इंडियन हो। इसके अनुसार अनुसूचित जनजाति से जब एक व्यक्ति ईसाई धर्म में धर्मातिरित हो जाता है, स्वाभाविक रूप सेवहव्यक्ति भारतीय ईसाईकीश्रणीमेंआएगाअतःउसकोकिसी भी प्रकार की आरक्षण की सुविधाएँ देना असंवैधानिक माना जायेगा।

वास्तविक जनजातियों के साथ हो रहे इस अन्याय के खिलाफ जनजाति सुरक्षा मंच वर्षों से लड़ते आया है। अभी तक बहुत से सुविधाओंका धर्मातिरित लोगों द्वारा उपभोग किया जाता रहा है जो आर्थिक और शैक्षणिक दृष्टि से वास्तविक जनजातियों से तुलना में काफी कुछ अच्छे स्थिति में है। जनजाति सुरक्षा मंच यह मांग करता है कि काफी विलंब हो चुकने के बावजूद उपर बताये गये दिशा में संशोधन करना अत्यंत आवश्यक है।

इस संबंध में जनमत संग्रह करने हेतु जनजाति सुरक्षा मंच ने 2015 में एक हस्ताक्षर अभियान चलाया था जिसमें देशभर के 18 वर्ष ऊपर के आयुवाले 27.67 लाख जनजाति लोगों ने हस्ताक्षर किया । स्व. जगदेव राम उर्वां जी, स्व.दिलीप सिंह भूरिया जी एवं श्रीमती अनुसुईया जी उड़के (तत्कालीन राज्यसभा सदस्य एवं वर्तमान छत्तीसगढ़ के राज्यपाल) के नेतृत्वमें देशभर के जनजाति नेताओं के एक प्रतिनिधि मंडल ने तत्कालीन राष्ट्रपति श्रीमती प्रतिभादेवीसिंह पाटिल को मिलकर यह जनमत संग्रह का आवेदन सौंपा था । पर हमें निराश करते हुये 27.67 लाखजनजाति लोगों की मनोकामना - न्यायोचित मांग को संज्ञान में लेने या आवश्यक कदम उठाने का कोई प्रयास दिखाई नहीं दिया।

हाल ही में लोकसभा के एक सदस्य के द्वारा इस विषय को उठाने का सराहनीय कदम स्वागत करने योग्य है। देश की आजादी के 73 वर्ष बीत जाने के बावजूद आज भी धर्मातिरित जनजातियों के लोग आरक्षण की सुविधा का भरपूर-अधिकतम-अनुचित लाभ उठा रहे हैं।

भारतके सम्माननीय राष्ट्रपतिसेनिवेदन है कि पांच दशकों से लंबित इस समस्या के समाधान हेतु प्राथमिकता के आधार पर अनुसूचित जनजातियों के साथ हो रहे इस अन्याय को हमेशा के लिए समाप्त कर धर्मातिरित लोगों को अनुसूचित जनजाति की सूची से हटाने हेतु शीघ्र ही आवश्यक संशोधन करें ताकि वास्तविक जनजाति के जीवन में 73 वर्ष से छाए हुए 35 वर्षों को हटाते हुये आशा की नई विरणे उनके जीवन में प्रवाहित हो सकें।

सादर एवं शुभकामनाओं सहित।

भवदीय

(Signature)
.....
जिला संयोजक / मंत्री

मोबाइल - 9899976102

जनजाति सुरक्षा मंच,

जिला -
(Signature)

जनजाति सुरक्षा मंच

जिला - लखीपुर, राज्य- छत्तीसगढ़

Email: jsmanch2006@gmail.com

दिनांक - 29/10/2020

प्रति ,

श्रीमान् रामनाथ कोविंद जी,
सम्माननीय राष्ट्रपति जी
भारत सरकार, नई दिल्ली

द्वारा - जिला जिलाधीश (कलेक्टर) ,
जिला - लखीपुर

विषय :- धर्मान्तरित जनजातियों को अनुसूचित जनजाति सूची से हटाकर उन्हें दिये जाने वाला आरक्षण समाप्त करने हेतु ।

आदरणीय महोदय,

धर्मान्तरित जनजातियों को आरक्षण सुविधायें दिये जाने के विरुद्ध तत्कालीन विहार (वर्तमानझारखण्ड) के जनजाति नेता एवं लोकसभा सदस्य/कैन्ट्रीयमंत्री स्व. कार्तिक उरांव जी द्वारा तत्कालीन प्रधानमंत्री श्रीमती इंदिरा गांधी को 1970 में एक आवेदन दिया गया था। इस बात को 50 वर्ष पुरे हो चुके हैं। जनजाति समाज की अवस्था को देखकर उन्हें जो पीड़ा हुई उसे व्यक्त करने हेतु उनके द्वारा "20 वर्ष की काली रात" नामक पुस्तिका भी लिखी गयी थी।

उस आवेदन को ना लोकसभा के पटल पर रखा गया था, ना ही उसको खारिज किया था, बल्कि उसको ठंडे बस्ते में डाल दिया गया। 235 लोकसभा सदस्यों के हस्ताक्षरों से युक्त उस आवेदन के सम्बन्ध में आज स्व. कार्तिक उरांव जी के जन्म दिवस के अवसर पर आपश्री के माध्यम से सरकार को पुनः याद दिलाना आवश्यक हो गया है।

वह आवेदन 1967 के अनुसूचित जाति / जनजाति आदेश (संशोधन) विधेयक की जे.पी.सी. की अनुशंसा के समर्थन में किया गया था। उक्त आवेदन निम्नलिखित वाक्यों को संशोधन के रूप में जोड़ने का प्रस्ताव रखा था - वह इस प्रकार थी :-

"(2) कंडिका 2 में निहित किसी बात के होते हुये भी कोई भी व्यक्ति जिसने जनजाति आदिभत तथा विश्वासों का परित्याग कर दिया हो और ईसाई या ईस्लाम धर्म ग्रहण कर लिया हो वह अनुसूचित जनजाति का सदस्य नहीं समझा जायेगा। (पृष्ठ 29, पंक्ति 38 की अनुसूची कंडिका (23))। इस प्रकार का एक संशोधन 1950 में अनुसूचित जातियों के सम्बन्ध में किया गया वह इस प्रकार था - " 3 कंडिका 2 में निहित किसी बात के होते हुए कोई भी व्यक्ति सिख या हिन्दू धर्म को छोड़कर अन्य कोई धर्म ग्रहण करता हो वह अनुसूचित जाती का नहीं समझा जायेगा ।

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

भारतीय अधिनियम 1935 के अंतर्गत भारतीय ईसाई की परिभाषा में यह कहा गया है की भारतीय ईसाई वह होगा जो कोई भी ईसाई पंथ को मानता हो और यूरोपीय या आंगलो – इंडियनन हो। इसके अनुसार अनुसूचित जनजाति से जब एक व्यक्ति ईसाई धर्म में धर्मातिरित हो जाता है, स्वाभाविक रूप सेवहव्यक्ति भारतीय ईसाईकीश्रेणीमेंआएगा अतः उसको किसी भी प्रकार की आरक्षण की सुविधाएँ देना असंवेधनिक माना जायेगा।

वास्तविक जनजातियों के साथ हो रहे इस अन्याय के खिलाफ जनजाति सुरक्षा मंच वर्षों से लड़ते आया है। अभी तक बहुत से सुविधाओंका धर्मातिरित लोगों द्वारा उपभोग किया जाता रहा है जो आर्थिक और शैक्षणिक दृष्टि से वास्तविक जनजातियों से तुलना में काफी कुछ अच्छे स्थिति में है। जनजाति सुरक्षा मंच यह मांग करता है कि काफी विलंब हो चुकने के बावजूद उपर बताये गये दिशा में संशोधन करना अत्यंत आवश्यक है।

इस संबंध में जनमत संग्रह करने हेतु जनजाति सुरक्षा मंच ने 2015 में एक हस्ताक्षर अभियान चलाया था जिसमें देशभर के 18 वर्ष ऊपर के आयुवाले 27.67 लाख जनजाति लोगों ने हस्ताक्षर किया। स्व. जगदेव राम उराँव जी, स्व. दिलीप सिंह भूरिया जी एवं श्रीमती अनुसुर्या जी उड़िके (तत्कालीन राज्यसभा सदस्य एवं वर्तमान छत्तीसगढ़ के राज्यपाल) के नेतृत्वमें देशभर के जनजाति नेताओं के एक प्रतिनिधि मंडल ने तत्कालीन राष्ट्रपति श्रीमती प्रतिभादेवीसिंह पाटिल को मिलकर यह जनमत संग्रह का आवेदन सौंपा था। पर हमें निराश करते हुये 27.67 लाख जनजाति लोगों की मनोकामना - न्यायोचित मांग को संज्ञान में लेने या आवश्यक कदम उठाने का कोई प्रयास दिखाई नहीं दिया।

हाल ही में लोकसभा के एक सदस्य के द्वारा इस विषय को उठाने का सराहनीय कदम स्वागत करने योग्य है। देश की आजादी के 73 वर्ष बीत जाने के बावजूद आज भी धर्मातिरित जनजातियों के लोग आरक्षण की सुविधा का भरपूर-अधिकतम-अनुचित लाभ उठा रहे हैं।

भारतके सम्माननीय राष्ट्रपतिरेनिवेदन है कि पांच दशकों से लंबित इस समस्या के समाधान हेतु प्राथमिकता के आधार पर अनुसूचित जनजातियों के साथ हो रहे इस अन्याय को हमेशा के लिए समाप्त कर धर्मातिरित लोगों को अनुसूचित जनजाति की सूची से हटाने हेतु शीघ्र ही आवश्यक संशोधन करें ताकि वास्तविक जनजाति के जीवन में 73 वर्ष से छाए हुए अँधेरे को हटाते हुये आशा की नई किरणें उनके जीवन में प्रवाहित हो सकें।

सादर एवं शुभकामनाओं सहित।

भवदीय

(Signature)

(लोकसभा नृत्यं पाठ्य)

जिला संयोजक / मंत्री

मोबाइल - 9399976102

जनजाति सुरक्षा मंच,

जिला - *(Signature)*

जनजातीच्या परंपरांवर घाला

पूर्वार्थ :-

अंजनावळे येथे गाणीय स्वयंसेवक संघाच्या प्रचारकाला पिटाळले या घटनेचे वास्तव:

मागील आठवड्यात पुणे जिल्ह्यातील जुन्नर व आंबेगाव या तालुक्यातील आदिवासी भागात नवीनच बातमी ऐकण्यात आली, पाहायला मिळाली. ती म्हणजे ‘आदिवासी हिंदू नाहीत’ ही चळवळ आदिवासी समाजात प्रयत्नपूर्वक पसरवली जात असून ती यशस्वी व्हावी, यासाठी काम करणारा हिंदुर्धर्म विरोधी गट कोणत्याही थराला जायला उत्सुक आहे. खरं तर आज पर्यंत ज्या गोष्टीची आदिवासी समाजात फक्त कुणकुण होती, ती बाब खरी असल्याचे या निमित्ताने समोर आले, हे एका अर्थाने बरेच झाले.

त्याचे झाले असे की, जनजाती कल्याण आश्रम या सामाजिक संस्थेद्वारे आदिवासी क्षेत्रात आयोजित भजन स्पर्धाना काही हिंदुर्धर्म विरोधी, विद्रोही विचारांच्या मंडळीनी विरोध केला. जेणेकरून या भजन स्पर्धा होऊ नयेत, त्या आयोजित केल्या जावू नयेत. यासाठी सोशल मीडियावर चुकीचा प्रचार देखील केला गेला आणि या भजन स्पर्धाच्या विरोधात असे कारण दिले की, ही भजने करणे आदिवासींची संस्कृती नाही व आरएसएस प्रणीत संघटना आमच्यावर ही चुकीची प्रथा लाढू पाहत आहे. म्हणून आम्ही ह्या भजन स्पर्धाचा विरोध करतो. (मात्र याबाबतची ही सत्य माहिती सोशल मीडिया वर न देता आरएसएस चे कार्यकर्ते ‘आदिवासी हिंदू आहेत’, असा प्रचार करीत होते व त्यासाठी पुरावे व माहिती जमा करत होते, असा तद्दन खोटा प्रचार करणाऱ्या पोस्ट, जाणीव पूर्वक हिंदुर्धर्म विरोधी विद्रोही चळवळीतील व्यक्तींद्वारे पद्धतशीर पणे पसरवल्या गेल्या.) या अशा चुकीच्या प्रचारामुळे काही ठिकाणी या संस्थेच्या कार्यकर्त्याना आमच्याकडे भजन स्पर्धा घेऊ नका म्हणून विरोधही झाला, तर काही ठिकाणी त्यांचे हातातून मोबाईल हिसकावून घेऊन जेथे भजन झालेले आहे, त्या भजनाची व्हिडीओ क्लिप डिलीट करण्याचा प्रकार देखील झाला. एवढेच नाही तर सदर कार्यकर्त्याना दमदाटी करण्याचा प्रकार देखील घडला. मात्र जनजाती कल्याण आश्रमच्या

कार्यकर्त्यानी याबाबत फारसा वाद-विवाद केला नाही, कारण या संपूर्ण प्रकारात गावकरी त्यांच्या बाजूने उभे होते व काही ठराविक हिंदुर्धर्म विरोधी तरुणांचा गट ह्या भजनांना विरोध करत होता. असे असले तरी या क्षेत्रात ही अत्यंत विस्मयकारी अशी घटना घडली आहे, हे निश्चितच. कारण जनजाती कल्याण आश्रम वा वनवासी कल्याण आश्रम ही संघटना आदिवासी क्षेत्रात गेल्या फक्त दहावीस वर्षांपासून आरोग्य, शिक्षण, प्रामविकास, खेलकूद, हितरक्षा, महिला कार्य इत्यादी माध्यमातून काम करत आहेत, जनजागृती करत आहे आणि याउलट स्थानिक आदिवासी क्षेत्रात अनेक शतकांपासून ही देवदेवतांची भजने करण्याची परंपरा आहे. त्यामुळे ही भजन परंपरा आरएसएस आदिवासींवर लादते आहे हे कसे शक्य आहे? हा ही प्रश्न निर्माण होतो व जिथे आरएसएस पोचले नाही, तिथे पण भजन परंपरा आहे, ते कसे? असा दुसरा प्रश्न निर्माण होतो. अर्थात हा प्रश्न फक्त आपल्यालाच पडतो. हा प्रश्न हिंदुर्धर्म विरोधी संघटनांना अजिबात पडत नाही हेही विशेषच. त्यामुळे या विद्रोही वा हिंदुर्धर्म विरोधी चळवळींद्वारा भजन करणे यासारख्या आदिवासींची परंपरा नाही, असा अपप्रचार करून ही पुरातन परंपरा पद्धतशीर पणे संपवायचा प्रयत्न चालू आहे हे उघड होते. जे आदिवासी समाज बांधवांसाठी त्यांच्या संस्कृतीसाठी अत्यंत धोकादायक आहे. खरे तर आदिवासी समाजात अनेक उत्सवादरम्यान यात्रेत, सणावाराला, पाचवीला, नवरात्रात, घरात, मंगलप्रसंगी भजने गायली जातात आणि आज तीच परंपरा टिकावी म्हणून त्यास चालना देण्यासाठी जनजाती कल्याण आश्रम तर्फे आयोजित भजन स्पर्धाना विरोध होतो, हे अनाकलनीय वाटते आणि हा विरोध स्थानिकांकडून होण्याएवजी काही स्वयंघोषित आदिवासींचे तारणहार म्हणवणाऱ्या संघटनेच्या तथाकथित कार्यकर्त्यांकडून होत आहे, हेही विशेषच व हेच एक मोठे कोडे स्थानीय समाजाला पडलेले आहे आणि हा असा विरोध करताना या हिंदू विरोधी विचारांच्या तथाकथित संघटना ‘आदिवासी हिंदू नाही’, असा सर्वोच्च न्यायालयाचा निर्णय झालेला आहे, असा दाखला देतात. खरं तर प्रत्यक्षात असा

निर्णय सुप्रीम कोर्टकडून झालेलाच नाही. (मात्र हिंदू विरोधी चळवळींद्वारा एका केसचा नेहमी संदर्भ दिला जातो. जी केस अट्रोसिटीची आहे. तिचा आदिवासी समाजाच्या धर्म या विषयाशी काही संबंध नाही.) असे असताना स्थानिक रहिवाशांच्या अज्ञानाचा फायदा घेत या संघटना आपला विपरीत अजेंडा राबवत आहेत. अर्थात ही फक्त सुरुवात आहे हे पुढील बाबीवरून आपल्या लक्षात येईलच.

‘आदिवासी हिंदू नाही’ ही चळवळ या संघटनांकडून जोगदारपणे आज आदिवासी क्षेत्रात राबवली जात आहे. या साठी अनेक तर्क दिले जात आहेत व त्याच आधारे ‘आदिवासी हिंदू नाही’ असे सांगून आदिवासी समाजाने हिंदू म्हणून आपला धर्म लिहीला तर आरक्षण जाईल, आदिवासींच्या सवलती जातील. अशीही भीती आदिवासींमध्ये घातली जात आहे. त्याचाच परिपाक म्हणून घरातील देव काढून टाका, देवाचे फोटो काढून टाका, उद्बत्ती लावू नका, देवाची पूजा करू नका, सण साजरे करू नका, कुंकू लावू नका, गळ्यात घातलेल्या तुळशीच्या माळा काढून टाका, हे देव आपले नाहीत अशी फतवे वजा चळवळ मध्यंतरी या हिंदूधर्म विरोधी चळवळींतील मंडळींनी राबविली होती. मात्र समाजातील समंजस प्रवृत्तीच्या लोकांनी या समाजविधातक समाज तोडणाऱ्या, संस्कृती संपवणाऱ्या चळवळीस अजिबात सहकार्य केले नाही. तर उलट अशी चळवळ करणाऱ्यांनाच विचारले की, हिंदू असल्याने आजपर्यंत आमचे आरक्षण कसे काय गेले नाही आणि जे आरक्षण धर्माच्या आधाराने आम्हाला मिळालेच नाही, ते धर्माच्या आधाराने जाणार कसे? असे प्रश्न विचारले आणि याचा परिणाम म्हणून या चळवळ करणाऱ्या संघटना बँक फुटवर आल्या व त्यांनी हा दुष्प्रचार थांबवला होता.

मात्र या हिंदूधर्म विरोधी चळवळीच्या आक्रमक प्रवृत्तीमुळे आक्रमक प्रचारामुळे दमदाटी करण्याच्या स्वभावामुळे आणि मठूभर परंतु अर्थिक पाठबळामुळे आणि एकूणच आदिवासी समाजाच्या स्वतःच्या उदासीन प्रवृत्तीमुळे आदिवासी समाजाकडून या संघटनांना म्हणावा तसा प्रबळ विरोध नाही आणि याचाच गैरफायदा या हिंदूधर्म विरोधी चळवळीनी घेतल्याचे आज दिसते व आताच्या भजन स्पर्धाच्या

निमित्ताने तो पुन्हा सुरु झाल्याचे दिसत असून हा विरोध प्रखर करण्यासाठी भारतीय राज्यघटनेच्या अनेक कलमांच्या विरुद्ध वागून ह्या संघटना कायदा मोडत आहेत, हे तर स्पष्टच होते.

ज्या शिवनेरीच्या परिसरात ही घटना घडली आहे, त्या शिवनेरी किल्ल्यावर हिंदवी स्वराज्याचा निर्माता जन्माला आला आणि त्याच परिसरात हिंदूधर्माला विरोध होतोय हे देखील खेदपूर्ण आहे. असे असले तरी ही हिंदूधर्म विरोधी मंडळी ज्या छत्रपती शिवाजी महाराजानी हिंदवी स्वराज्य निर्माण केले त्यांचा जयजयकार तर खूप करत असतात, पण त्याच छत्रपती शिवाजी महाराजांचे सुपूत्र राजे संभाजी यांनी ज्या हिंदूधर्मासाठी प्राणत्याग केला, त्या हिंदूधर्माला मात्र कसून विरोध करतात, याचाही आपण विचार केला पाहिजे. अर्थात याप्रकाराला स्वस्वार्थासाठी छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या नावाचा जाणीवपूर्वक वापर करणारा विद्रोही दुट्पीपणा म्हणायचा, की या मंडळींचा मुर्खपणा हे समजायला मार्ग नाही. या घटनेच्या पाश्चभूमीवर आपणास विचार करायला लावणारी, आपणा सर्वांना चकित करणारी व देश आणि आदिवासींच्या सांस्कृतिक एकात्मतेला तडा देण्याच्या या नियोजन बद्द हिंदू विरोधी चळवळींची माहिती व त्यांच्या उद्देशाची माहिती घेतली असता जे वास्तव समोर येते तेही भयंकर असल्याचेच दिसून येते.

उत्तरार्थ :-

पूर्वार्धातील जनजाती कल्याण आश्रम या संस्थेद्वारा आयोजित भजन स्पर्धाना हिंदूधर्म विरोधी विचारधारांच्या संघटनेकडून विरोध, या लैखाचा उत्तरार्थ लिहीत असताना एक बाब प्रामुख्याने लक्षात येत आहे की, या सांस्कृतिक, धार्मिक विरोधाची चळवळ ही काही आताच महाराष्ट्र व देशभर चालवली जात नाही आहे, तर ती अत्यंत जुनी चळवळ असून ज्या इंग्रजांनी आदिवासींची संस्थाने, राज्य संपवली, शेकडो हजारो क्रांतिकारक व सामाज्य समाजाला गोळ्या घालून ठार केले, जालियनवाला बाग हत्याकांडापेक्षा मोठी हत्याकांडे घडवली, इंग्रजी राजवटीला व त्यांच्याद्वारे आदिवासींचे धर्मातिरण करण्याच्या प्रक्रियेला विरोध करणाऱ्या बिरसा मुंडा सकट अनेकांना विषप्रयोग करून

દ્વારા પ્રસાદી કરેલા નિર્ણય

ઠાર મારલે, આદિવાસીંવિરુદ્ધ લઢણયાસાઠી આદિવાસીનાચ ઉભે કેલે, આદિવાસીંચા જંગલાંવરચા અધિકાર સંપવલા, આદિવાસીંમધીલ સૈનિકી અસ્મિતા સંપવલી, એકૂણચ યા દેશાતીલ આદિવાસી સમાજ સંપવણ્યાચા પ્રયત્ન કેલા, ત્યાચ ઇંગ્રજાંચે હે દેણ આહે. મ્હણજેચ જ્યા ઇંગ્રજાંની ભારતાતીલ આદિવાસીના મુલાટુન સંપવણ્યાચા પ્રયત્ન કેલા તેચ ઇંગ્રજ આદિવાસીંચે તારણહાર હોતે અસા પ્રચાર કરત ઇંગ્રજાંના અપેક્ષિત અસલેલે ધાર્મિક વિભાજનાચે કર્ય આજહી ત્યાંચ્યા બગલબચ્ચાંકડૂન ચાલૂ આહે, હી અત્યંત ધોકાદાયક બાબ આહે આણ ત્યાત તે મોઠયા પ્રમાણાત યશસ્વી ઝાલ્યાચે પુઢીલ બાબીંવરુન સ્પષ્ટ હોતે.

કારણ દેશાતીલ ઇતર રાજ્યાંચ્યા તુલનેત ભૌગોલિક દૃષ્ટ્યા લહાન વ દુર્ગમ પહાડી પ્રદેશ અસણારી ઉત્તર પૂર્વચી સાત રાજ્ય અસૂન તેથે અસણાચ્યા લોકસંખ્યેચા વિચાર કરતા તી સર્વ આદિવાસી બહુલ રાજ્ય આહેત. માત્ર આજચ્યા ઘડીલા અસે લક્ષ્ણ યેતે કી, હી આદિવાસી બહુલ અસણારી રાજ્ય આજ આદિવાસીંચી સંસ્કૃતી પણગા માત્ર ગમાવુન બસલેલી અસૂન, સ્થાનીય આદિવાસીની આપલી ધાર્મિક, પૌરાણિક ઓળખ વ સાંસ્કૃતિક વિવિધતા યાંચા ત્યાગ કરત મોઠચા પ્રમાણાત ધર્માતીરત હોત ખ્રિશ્ચન ધર્મ અવલંબલા આહે. જસે નાગાલાંડ ૧૨%, આસામ ૩૦%, અરુણાચલ ૪૦%, મિઝ્ારામ ૯૬%, મળિપૂર ૮૦%, ત્રિપુરા ૩૦%, મેઘાલય ૭૦%, મ્હણજેચ સર્વાર્થિક ધર્માતરણ આજ આદિવાસી સમાજાચે ઝાલે અસૂન ત્યાંની આપલ્યા મૂળ પરંપરા, દેવ દેવતા, પૂજા પદ્ધતી, લોકકલા, લોકગીતે, ઐતિહાસિક વ પૌરાણિક ઓળખ પુસ્ન ટાકલી આહે વ આજ તે સ્વતઃલા કદ્વાર ખ્રિશ્ચન સમજતાત. આણ હે સર્વ ઘડણ્યામાગે મહારાષ્ટ્રાચ્યા આદિવાસી ભાગાત જી ચળવળ આજ ચાલવલી જાત આહે કી, આદિવાસી હિંદૂ નાહી, હીચ ચળવળ શંભર તે સંવાશે વર્ષાંપૂર્વીપાસૂન વરીલ રાજ્યાંત ચાલવલી ગેલી. વ પરિણામ સ્વરૂપ આજ તેથીલ રાજ્યાંમધ્યે કિતી મોન્ચા પ્રમાણાત આદિવાસીંચે ધર્માતરણ ઝાલે આહે, હે વરીલ ટકેવારી પાહતા આપલ્યા લક્ષ્ણ આલે અસેલચ. એકૂણચ પહિલ્યાંદા આદિવાસી હિંદૂ નાહી હી ચળવળ રાબવત આદિવાસીના હિંદુંચ્યા એકસંધ મોળીતૂન બાહેર કાઢાયચે વા તોડાયચે આણ યથાવકાશ દહા તે પંધરા વર્ષાત ત્યાંચે પદ્ધતશીરપણે

ધર્માતરણ કરાયચે, ત્યાંચ્યા પરંપરા વ સંસ્કૃતી સંપવાયચી આણ ત્યાનંતર સ્વતંત્ર રાજ્યાંચી માગણી કરાયચી અસે ષડ્યંત્ર આજ સુરુ આહે.

ખરેતર આદિવાસીંચે શૌર્ય, ત્યાંચા ઇતિહાસ, સ્વતઃચ અસ્તિત્વ, ત્યાંચ્યા પરંપરા, દેવદેવતા, સણ, ઉત્સવ, વંશ આણ વંશજ, સ્વતઃચે અસામાન્ય પરાક્રમ, ભક્તી, સ્વામી ભક્તી યાંચે સર્વ અસ્તિત્વ હિંદુર્ધર્મ વ હિંદૂ વાડમય, હિંદૂ પુરાણે વ ઋગ્વેદામધ્યે દિસતે. ત્યાવ્યતિરિક્ત તે કુઠેચ આઢલત નાહી, ઇતકે તે સર્વાર્થને સનાતન, વैદિક, હિંદુર્માર્ગચા અવિભાજ્ય ભાગ અસૂન યા ધર્માશી એકરૂપ આહેત. માત્ર વર ઉલ્લેખ કેલેલ્યા પૂર્વેતીલ રાજ્યાંમધ્યે વારંવારપણે આદિવાસી હિંદૂ નાહીત, આદિવાસીના કોણતાચ ધર્મ નાહી, તો નિસર્ગપૂજક આહે, તોચ ફર્ક યેથીલ મૂળ રહિવાસીઆહે વ તો સોડૂન યેથે અસલેલે સર્વ સમાજ બાહેરુન આલેલે આહેત, એવદેચ નાહી તર તુમ્હી સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર આહાત અસા જાણીવપૂર્વક પ્રચાર કેલા ગેલા વ ત્યાચા પરિણામ આદિવાસીંચે ધર્માતર ઝાલે, એવદાચ ઝાલા નસૂન આપણ ભારતાપાસૂન વેગળે આહોત, હી ભાવના તેથીલ આદિવાસીંમધ્યે નિર્માણ ઝાલી આહે, મ્હણુંચ તેથે આજ કાહી ઠિકાણી તુમ્હી ભારતાતૂન આલાત કા? અશી વિચારણા હોતે. એવદેચ નાહી તર યા ક્ષેત્રાત અનેક આતંકવાદી ફુટીર કારવાયાંમધ્યે સ્થાનીય આદિવાસી સમાજ અડકલા આહે, ત્યાલા જાણીવપૂર્વક અડકવલે જાત આહે. યાચ બરોબર યા ક્ષેત્રાતૂન મોઠયા પ્રમાણાત સ્વતંત્ર રાજ્યાંચી માગણી કેલી જાત આહે. યાસાઠી ફુટીરતાવાદી સંઘટનાંચ્યા આધારે હિંસાચાર કેલા જાત આહે, જી અત્યંત ગંભીર બાબ આહે. માત્ર આપલ્યાપાસૂન હજારો કિલોમીટર અંતરાવર હ્યા ઘટના હોત અસલ્યાને ત્યાચે પરિણામ આપલ્યાકડે માત્ર જાણવત નાહીત એવદેચ.

માત્ર આપલ્યા પાસૂન જવળચ અસણાચ્યા ઝારખંડ, છત્તીસગડ યા રાજ્યાંમધીલ કાહી ગાવાંમધ્યે પથ્થલગડી ચ્યા નાવાખાલી આદિવાસી ગાવાંમધ્યે સરકારી કર્મચારી, લોકપ્રતિનિધી વ બાહેરચ્યા વ્યક્તી યાંના ગાવ પ્રવેશાસાઠી મજાવ કેલા ગેલ્યાચ્યા ઘટના ઘડલ્યા આહેત. અગદી કલેક્ટરલા દેખીલ બંદી બનવણ્યાચે પ્રયત્ન ઝાલે આહેત. આદિવાસીંચ્યા પરંપરા વ પરંપરાગત અધિકાર મિલ્ખૂન દેણાચ્યા પેસાસારચ્યા કાયદાના વિરોધ કેલા જાત આહે. કાહી ઠિકાણી પૂર્વાંચલપ્રમાણેચ

A decorative horizontal border consisting of a repeating pattern of stylized human figures in a reddish-brown color. The figures are arranged in a staggered, flowing sequence, suggesting movement or a procession. They are rendered in a minimalist, geometric style with simple outlines and minimal detail.

स्वतंत्र आदिवासी राज्यांची मागणी केली जात आहे, जी एक देश विधातक शक्तीची चाल असल्याचेही लक्षात येते. कारण जेथे आदिवासी बहुतांश संख्येने धर्मांतरीत झाला आहे, त्याच ठिकाणाहून ही मागणी सातत्याने पुढे येत आहे आणि पुढे महाराष्ट्रातही धर्मांतरीत आदिवासी बहुल क्षेत्रातून अशी नव्या राज्याची मागणी पुढे आल्यास नवल वाटायला नको.

त्यामुळे ह्या अशा समाजविद्यातक व देश विद्यातक चलवर्ळीचा उद्देश लक्षात घेऊन अशाच चलवली करणाऱ्या व चलवळ चालवणाऱ्या संघटनांपासून आदिवासी समाजाने दूर राहायला हवे व आपली परंपरागत संस्कृती व परपरा टिकवायला हव्यात हे येथे प्रकर्षणे नमूद करावे वाटते. मात्र असे न होता परंदेशात बसून या चलवळ चालवणाऱ्या बोलवित्या धन्यांद्वारे भारतातील प्रमुखांना सर्वप्रकारची प्रचंड मोठी मदत पुरवत असल्याचा संशय आहे, यामुळे आदिवासींमधील काही जण स्वतःला आदिवासींचे तारणहार म्हणवून घेत ही चलवळ राबवण्यात आघाडीवर आहेत. यासाठी योजनाबद्द रीतीने शिक्षित तरुणांना व नोकरदारांना या षड्यंत्रात गोवले जात आहे. यासाठी पद्धतशीर पणे त्यांना मुक्तीच्या तत्वज्ञान या संकल्पनेत अडकवून त्यांची आभासी अस्मिता जागृत करत समाजाचे धार्मिक विभाजन करण्यासाठी वापर केला जात आहे आणि या आभासी अस्मितेच्या प्रभावाखाली येत आदिवासी समाजातील अनेक मंडळी (विशेषत: तरुण पीढी तर अत्यंत वेगाने) मागचा पुढचा विचार न करता सत्याच्या खोलीपर्यंत न जाता या हिंदूविरोधी चलवर्ळीच्या प्रभावी गोबेल्सनीतीच्या प्रचारतंत्राच्या प्रभावाने या आभासी अस्मितेच्या चलवळी रुपी षड्यंत्रात वेगाने ओढली जात आहेत. हेही अनाकलनीय आहे. यामुळे आदिवासी समाज आपली दूरदृष्टी तर गमावून बसला नाहीना? हाही प्रश्न उभा राहिला आहे. तर या चलवर्ळीचे भयंकर भविष्यकालीन परिणाम लक्षात आलेल्या आदिवासी समाजातील कार्यकर्त्यांनी या चलवळीस विरोध करायला सुरुवात केली आहे व स्थानिक आदिवासी बांधव आज यासाठी त्यांच्या मागे ठाम उभा आहे ही मोठीच जमेची बाज दिसते.

मात्र या हिंदू विरोधी चलवळींना विरोध करणाऱ्या कार्यकर्त्यांना खलनायक ठरवण्याची प्रभावी रणनीती या

हिंदूविरोधे मंडळींनी तयार केली असून संबंधित कार्यकर्त्यांचे खच्चीकरण करणे, त्याच्याविषयी विपर्यास करणाऱ्या पोस्ट तयार करून प्रसारित करणे, त्यांना समाज विरोधी ठरवणे, अशा कार्यकर्त्यांना संघटित विरोध करून त्यांना आपले विचार प्रसारित न करू देणे अशी रणनीती या हिंदूविरोधी मंडळींनी तयार केली असून त्याची प्रभावी अंमलबजावणी केली जात आहे व या रणनितीचा प्रभावी उपयोग झाल्याचे अंजनावळे घटनेतून दिसून आले आहे, की ज्यामुळेच अंजनावळे गावातील गावकरी या घटनेवर काहीच व्यक्त झाले नाहीत.

आदिवासी हिंदू नाही, ही चळवळ चालवणाऱ्या समाजविद्यातक प्रवृत्तींनी ज्या अनेक विषयांचा आदिवासींचा कोणताही संबंध नाही, त्या सीएए, एनआरसी, ३७० कलम अशा बाबीशी संबंध जोडून त्याला स्वस्वार्थासाठी इतर भारतीयांच्या विरोधात उभे करण्यास मागेपुढे पाहिले नाही, हेही उघड झाले आहे आणि असेच होत राहिले तर इतर भारतीयांच्या नजरेत आदिवासी देशाचा शत्रू तर नाही ना? असा प्रश्न निर्माण क्वायला वेळ लागणार नाही. जे देशाच्या व आदिवासींच्याही हिताचे नक्कीच नाही. त्यामुळे हा विरोध फक्त भजन स्पर्धाना नाही तर यामागे आदिवासी समाज व संस्कृती तोडण्याचे एक व्यापक षड्यंत्र आहे, हे लक्षात घ्यायला हवे आणि हे असेच चालू राहिले तर आदिवासी अल्पसंख्याक क्वायला वेळ लागणार नाही. त्यामुळे आता आदिवासी समाजाला स्वतःला ठरवावे लागेल की आदिवासी हिंदू नाही या समाज विद्यातक चळवळींच्या नादाला लागून आपली परंपरागत संस्कृती बुडवणाऱ्या या चळवळीस पाठिबा घ्यायचा? की या समाजास अहितकारी असणाऱ्या अशा चळवळींना बाजुला सारून अल्पसंख्यांकांपेक्षा जवळजवळ दुप्पट असणाऱ्या आरक्षणाचा लाभ घेत आपली पुण्यपुरातन संस्कृती टिकवायची?

आदिवासी समाजाने या प्रश्नावर गंभीरपूर्वक विचार करून त्यावर वेळीच उपाययोजना केली नाही तर त्याचे अस्तीत्व धोक्यात आहे हे नक्कीच.

- युवराज लांडे
प्रांत हितरक्षा प्रमुख
मो.: ९९२१७१६९३५

सिंहावलोकन

नोव्हेंबर-डिसेंबर २०२० चा अंक तयार करताना आठवण येते आहे ती दोन वर्षांपूर्वी नवीन संपादक मंडळाकडे वनपुण्याई हे द्वैमासिक तयार करण्याचे काम सोपविले गेले त्याची. माजी प्राचार्य, लेखक व वनवासी कल्याण आश्रमाचे ज्येष्ठ कार्यकर्ता डॉक्टर भास्कर गिरधारी यांच्याकडे संपादक पदाची जबाबदारी देण्यात आली व त्यांनी नवीन संपादक मंडळ तयार केले. ते स्वतः, मोहिनी पाटणकर, अंजली गंधे, शोभा जोशी व अरुण गोडे असे पाच जणांचे संपादक मंडळ तयार झाले. गिरधारी सरांच्या कुशल मार्गदर्शनाचा लाभ संपादक मंडळाला मिळाला. वनपुण्याई हे नाव सुद्धा गिरधारी सरांनीच सुचविले होते. २०१५ जानेवारी ते सप्टेंबर-ऑक्टोबर २०१८ पर्यंत वनपुण्याई चे अंक तयार करण्याची जबाबदारी तुषारिका लिमये व त्यांच्या संपादक मंडळाकडे होती. त्या संपादक मंडळात गिरधारी सरांचा सहभाग होता. नवीन संपादक मंडळाचे नाव जरी जुलै-ऑगस्ट २०१९ पासून अंकात आले असले आणि या अंकापर्यंत जुन्या संपादक मंडळातील सदस्यांची नावें छापली गेली असती, तरी जुने संपादक मंडळ नोव्हेंबर-डिसेंबर २०१८ पासून कार्यरत नव्हते.

संपादक डॉ. गिरधारी सर व त्यांच्या नवीन संपादक मंडळातर्फे नोव्हेंबर-डिसेंबर २०१८ मध्ये पहिला वनपुण्याई अंक प्रकाशित झाला होता व पहिल्या वर्षात द्वैमासिक म्हणून दर एक महिना आढ वनपुण्याईचा अंक नियमितपणे प्रकाशित करण्यात आला. २०२० ची सुरुवात झाली. जानेवारी-फेब्रुवारी चा अंक वेळेवर प्रकाशित झाला. मार्च-एप्रिलच्या अंकाची पूर्ण तयारी झाली होती, पण ऐन वेळी कोरोना महामारीच्या समस्येमुळे लॉकडाउन सुरु झाले व सर्वच उद्योग, व्यवसाय कुलूप बंद झाले. छापखाना बंद झाल्यामुळे लिखित स्वरूपात वनपुण्याईचा अंक तयार करणे अशक्य झाले म्हणून डिजिटल स्वरूपात तो प्रकाशित

करावा लागला व त्यानंतरचे चारही अंक डिजिटल स्वरूपात प्रकाशित करावे लागत आहेत. त्यामुळे या दोन वर्षात सात वनपुण्याई अंक लिखित स्वरूपात व पाच अंक डिजिटल स्वरूपात तयार झाले.

असे ई-मासिक तयार करण्याचा संपादक मंडळाला अनुभव नव्हता. पण आमच्यापैकी त्यातल्या त्यात अंजली गंधेला कॉम्प्यूटर तंत्रज्ञानाची जास्त माहिती होती व अनुभवाने पुढील तंत्र तिने भरभर आत्मसात केले. आता तर हे काम सोपे वाटत आहे. वाचकांकडून दोन्ही प्रकारच्या प्रतिक्रिया येत आहेत. बच्याच जणांना लिखित प्रत हातात घेऊन वाचन केल्याचे समाधान होत नाही. पण या कोरोना काळात अंक लोकांपर्यंत पोहोचविणे शक्य नव्हते, नाईलाज होता व डिजिटल अंक वेगाने सर्वदूर अगदी परदेशातसुधा पाठवणे सहज व सोपे झाले आहे. डिजिटल अंकाचा अजून एक महत्वाचा फायदा म्हणजे, लॉकडाऊन काळात या अचानक आलेल्या संकटाने रोजगार सुटल्याने आर्थिक संकट आ वासून उभे होते. विशेषत: खेडोपाडी राहाणाच्या कामगार वर्गाला मिळणारा रोजगार बंद झाला होता, आर्थिक आधार तुटला होता, उपासमार होत होती. अश्यावेळी स्वतःच्या आरोग्याची काळजी घेत व आरोग्यासाठी असणारा धोका पत्करत आपल्या कार्यकर्त्यांनी ज्या धडाडीने काम केले, धान्यवाटप, औषध वाटप, बियाणे वाटप केले, ते कार्य सर्वांपर्यंत पोहोचविण्याचे काम मे-जूनच्या वनपुण्याईच्या अंकाने केले व ते पोहोचले सुधा. कारण या कामासाठी लागणाच्या निधी संकलनासाठी लोकांना आवाहन केले आणि समाजाकडून भरभरून प्रतिसाद मिळाला, त्याकरता कल्याण आश्रम नेहमीच समाजाचा ऋणी राहील.

नोव्हेंबर-डिसेंबर २०१८ ते सप्टेंबर-ऑक्टोबर

२०१९ या पहिल्या वर्षात समाजात सतत घडणाऱ्या घटनांची दखल घेत काही प्रस्ताव कल्याण आश्रमातर्फे मांडले गेले त्याबद्दलची माहिती वेळोवेळी अंकात देण्यात आली.

- १) १७ सप्टेंबर २०१८ रोजी एक अमेरिकेचा नागरिक, एलेन जॉन चाउ, ह्या खिस्ती धर्म प्रचारकाची तेथील सेंटिनेलच्या लोकांकडून हत्या करण्यात आली होती. १९ सप्टेंबर २०१८ रोजी यवतमाळ येथे एक प्रस्ताव मांडला गेला होता. त्यावेळी प्रतिबंधित अनुज्ञा पत्र (Restricted Area Permit) च्या कायद्याबद्दल परत सरकारने विचार करावा या कायद्याचा गैरफायदा घेऊन पर्यटकाच्या रूपात धर्मप्रचार करण्यासाठी येणाऱ्या लोकांना प्रतिबंध करता येईल व येथील स्थानिक लोकांच्या पूर्वापार चालत आलेल्या संस्कृतीचे रक्षण होईल.
- २) २०, २१, २२ सप्टेंबर २०१९ रोजी हरिद्वार येथे अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यकर्त्यांची बैठक झाली. यावेळी वनवासी कल्याण आश्रमाच्या ज्येष्ठ कार्यकर्त्यांपैकी स्वर्गीय भास्करराव कळंबी व स्वर्गीय गंगाराम जानू आवारी (आवारी गुरुजी) यांचे जन्मशताब्दी वर्ष भारतभर साजरे केले जावे असे ठरले. तसेच १५ नोव्हेंबर ही बिरसा मुंडा यांची जयंती आहे हा दिवस जनजाती (आदिवासी) गौरव दिन म्हणून संपूर्ण भारतभर साजरा व्हावा असे ठरले.

- ३) मार्गील वर्षी २९ सप्टेंबर २०१९ रोजी शिर्डी येथे भरलेल्या या संमेलनात धर्मातर करण्याच्या उद्देशाने ‘धर्म कोड’ या संकल्पनेला विरोध करीत एक प्रस्ताव मांडला गेला व सरकारकडे याविरोधात दाद मागण्यात आली व कल्याण आश्रमाला या कामात यश मिळाले.

- ४) कै. नानाजी देशमुख यांना भारत रत्न पुरस्कार मिळाला, डॉक्टर अशोक कुकडे यांना पद्मभूषण

पुरस्कार व शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे यांना पद्मविभूषण पुरस्कार मिळाला होता. या सर्वांच्या कार्याच्या आढावा घेणारा लेख व त्यांचे फोटो वनपुण्याई मध्ये प्रकाशित करून त्यांच्याबद्दल असलेला आदर व्यक्त केला होता.

- ५) सौ. ठमाताई पवार यांना मिळालेल्या पुरस्कारां बद्दल लेख लिहून त्यांची कामगिरी लोकांपर्यंत पोहोचविण्याचा प्रयत्न वनपुण्याईने केला.
- ६) एक निबंध स्पर्धा आयोजित करून जनजाती म्हणजेच आदिवासी समाजातील मुलांना लिहिते केले.
- ७) ह्या जनजाती समाजाची संस्कृती जपण्यासाठी त्यांच्या लोककथा, लोकगीतांच्या साहित्याची माहिती मिळवून ते ज्ञान ती संस्कृती जतन करण्यासाठी वनपुण्याईमध्ये सतत सर्व लोकांना आवाहन केले जाते.
- ८) जानेवारी २०२० मध्ये महिला विभागातर्फे एक अभ्यास वर्ग अकोले येथे आयोजित करण्यात आला होता. त्यावेळी जनजातीतील कर्तव्यागार महिलांचा सन्मान करण्यात आला होता व त्यांचा परिचय करून घेण्यात आला होता त्याबद्दलचे सविस्तर वृत्त मार्च-एप्रिलचा अंक महिला विशेषांक म्हणून प्रसिद्ध करताना त्यात दिले होते.
- ९) जानेवारी-फेब्रुवारी २०२० च्या अंकात श्रीयुत युवराज लांडे यांनी तयार केलेले पत्रक प्रकाशित केले होते. १९२७ च्या कायद्यात सर्वकष बदल घडविण्याच्या उद्देशाने तयार करण्यात आलेल्या मसुद्यास वनवासी कल्याण आश्रमासह विविध सामाजिक संघटनांनी विरोध केला होता. कल्याण आश्रमाने हरिद्वार येथील अखिल भारतीय बैठकीत एक प्रस्ताव पारित करून हा प्रस्तावित मसुदा त्वरित मागे घेण्याची मागणी केली होती. हा तयार करण्यात आलेला मसुदा १५ नोव्हेंबरला मागे घेत असल्याचे

सरकारने जाहीर केले होते. केंद्रीय मंत्री प्रकाश जावडेकर यांनी तसे जाहीर केले होते. असे करून सरकारने भगवान बिरसा मुंडा यांना खन्या अर्थाते आदरांजली अर्पण केली असे याबाबत वनवासी कल्याण आश्रमाने म्हटले होते. या लेखात या कायद्याबद्दल विस्तृत माहिती देण्यात आली होती.

याशिवाय व्याख्यानमाला, धान्य संकलन, वनयात्रा, आरोग्य रक्षक योजना, अभ्यास वर्ग, खेलकूद अशा विविध कार्याची माहिती दिली जाते. खेलकूद विभागाकरता श्री. श्रीपाद पेंडसे विशेष मेहनत घेतात व खेलकूद स्पर्धा बद्दल, खेळाडूंबद्दल वेळोवेळी माहिती देतात. ती माहिती वनपुण्याई मध्ये वेळच्या वेळी प्रकाशित केली जाते.

अंकाचा दर्जा पाहून पश्चिम महाराष्ट्र प्रांताने मनोदय व्यक्त केला की, वनपुण्याईचा अंक फक्त पुणे महानगरापुरता मर्यादित न ठेवता प.म.प्रांताचा म्हणून काढावा. त्यानुसार गेल्या दोन अंकांपासून वनपुण्याई प.म.प्रांत अंक म्हणून काढण्यात येत आहे.

आम्ही आमच्या परीने वनपुण्याईचा प्रत्येक अंक उत्तम दर्जाचा तयार करण्याचा प्रयत्न करत असतो. काही चूक होत असेल किंवा त्रुटी राहात असतील तर वाचकांनी आपल्या सूचना अवश्य कळवाव्यात. आपल्या सूचनांचे नेहमीच स्वागत आहे. कृपया आपला अभिप्राय कळवत राहा.

– मोहिनी पाटणकर
मो.: ८३८००६५२०९

जनजाती कल्याण आश्रम कोल्हापूर शाखा मासिक बैठक वृत्तांत ८.११.२०२०

आज आमची मार्चनंतर प्रत्यक्ष बैठक झाली. सर्वांनाच एकमेकांना भेटण्याची उत्सुकता आणि आनंद वाटत होता. याचं आयोजन आपल्या कार्यकर्त्या स्नेहल ताई पाटील यांच्या घरी केलं होतं कारण अंतर ठेवून बसण्यास घरच्या बागेत छान जागा होती. तसेच दारात आणि बसण्याच्या ठिकाणी संस्कार भारती व वारली कलेची रांगोळी रेखाटने यांनी वेळाळीच शोभा आली होती. माननीय कै. बाळासाहेब देशपांडे यांची फोटो प्रतिमा ठेवून आपलं जनजाती कल्याण आश्रमाचे बॅनर लावलं होतं. बैठक अगदी वेळेवर सुरु झाली. उपस्थिती २४-२५ म्हणजे छानच होती. ज्येष्ठ कार्यकर्त्या सुषमा वाडेकर यांनी बाळासाहेबांच्या प्रतिमे पुढे दीप लावून फुले अर्पण केली. मी ‘कार्यकर्ता भावना हे, कार्यकर्ता साधन’ हे गीत सांगितले. श्रीनाथ भाऊंनी सात-आठ महिन्यांच्या कालावधीनंतर आपण भेटतोय आणि सर्वांचे आरोग्य ठीक आहे याबद्दल आनंद व्यक्त करून सर्वांचे हार्दिक स्वागत केले व सर्वांना दिवाळीच्या शुभेच्छा दिल्या. आमच्या ज्या ऑनलाईन बैठका झाल्या त्याची थोडक्यात माहिती सांगून या काळात

काय काम केलं, यात निधी संकलन ऑनलाईन हा मुख्य विषय होता, याची माहिती श्री. पत्कीभाऊंनी दिली.

आजच्या बैठकीचा कॅलेंडर विमोचन हा मुख्य मुद्दा होता. कॅलेंडर सहा तारखेस कोल्हापूरला पोहोचली होती. श्री अनंत कुलकर्णी, (नवीन जौडले गेलेले), श्री शशिकांत कुलकर्णी, हितचिंतक देणगीदार, कांचन शेळके, नवीन कामास जोडू इच्छिणाऱ्या आणि इतर यांच्या हस्ते कॅलेंडर विमोचन झाल. कॅलेंडर विक्री स्वतःची पूर्ण काळजी घेऊन करावी असं आवर्जन सांगण्यात आलं. भगवान बिरसा मुंडा जयंती निमित्त २२ तारखेला आपण परत जमायचे आहे असे ठरले. दिवाळीच्या शुभेच्छा आणि सुगंधी उटणे श्री. शशिकांत कुलकर्णी यांनी सर्वांना दिले. स्नेहल ताई आणि शुभागी तारे यांनी छानसा अल्पोपहार ठेवला होता त्याचा आस्वाद सर्वांनी घेतला. सर्वजण भेटण्याचा आनंद घेऊन कॅलेंडरसह सर्व घरी परतलो. बैठकीची सांगता पसायदानाने झाली.

– विशाखा स्मार्त
व.क.आ. कोल्हापूर

प. महाराष्ट्र महिला बौद्धिक वर्ग

या वर्गाच्या ११ व्या सत्रात दि. २८ सप्टें. २०२० रोजी, श्री. रावसाहेब सोनवणे, कोकण प्रांताचे, ‘श्रद्धा जागरण’ आयाम प्रमुख, यांचे, ‘श्रद्धा जागरण आयाम’ या विषयावर बौद्धिक झाले. प्रथम त्यांनी व.क.आ.चा स्थापनेपासूनचा आढावा घेतला.

या आयामाच्या स्थापनेची पार्श्वभूमी सांगताना ते म्हणाले, वनवासी लोक हे हिंदू आहेत. ते भोळेभाबडे असतात, श्रद्धाळू असतात. निरनिराळ्या जनजातींच्या निरनिराळ्या देवता असतात. त्यांच्या देवता म्हणजे, महादेव, विष्णु, वाघ, पर्वत, नाग, नदी, गोमाता, धरित्री, कणसरी, वज्रेश्वरी, वाघेश्वरी, हिंस्वा देव, चंद्र, सूर्य, डोनी, पोलो इ. विविध प्रदेशांप्रमाणे या विविध देवता असतात. प्रत्येक गावामध्ये किंवा पाडऱ्यावरले साधारण ६०% लोक या देवतांना मानतात. त्यांची पूजाअर्चा, उत्सव करतात. पण साधारण ४०% लोक यापासून लांब असतात. ते दारू व इतर व्यसनात बुडालेले असतात. त्याचा फायदा मिशनी, कम्युनिस्ट, विद्रोही लोक उठवतात. त्यांना निरनिराळी अमिषे दाखवून आपल्याकडे वळवून घेतात. गावात शाळा, हॉस्पिटल्स काढतात. पर्यायाने त्यांचे धर्मांतर करतात. हे टाळण्यासाठी, सर्व समाजाला एकत्र आणण्यासाठी व.क.आ.ने श्रद्धा जागरण आयाम सुरु केला. या आयामांतर्गत विष्णु याग, दिंड्या, भजने यांचे आयोजन करणे, सर्व समाजाला एकत्र ठेवणारा गावदेवीचा उत्सव साजरा करणे, असे उपक्रम केले जातात. त्याचबरोबर गावकर्याच्या सतत गाठीभेटी घेणे, या ४०% लोकांना सुध्दा भेटणे, त्यांना या उपक्रमात सामावून घेणे, त्यांच्या अडचणी समजाऊन घेणे, त्यांना मदत करणे, मार्गदर्शन करणे जेणेकरून ते इतर समाजापासून दुरावून हिंदूर्धर्माचा त्याग करणार नाहीत हे पाहणे, हे महत्वाचे आहे. हे स्पष्ट करताना त्यांनी भक्त प्रल्हाद, हिरण्यकशयपू आणि नरसिंह अवताराची कथा सांगितली. थोडक्यात श्रद्धा जागरण म्हणजे हिंदूधर्मियांव्यतिरिक्त इतरांशी टक्र देणे, गावाचं संघटन करणे, संघटन शक्ती वाढविणे, दूर गेलेल्या माणसांना जवळ आणणे, हिंदूंचे संघटन वाढविणे, त्यांचे रक्षण

करणे, त्यांच्या समस्या सोडवून त्यांचा विकास करणे, त्यांना शिकवायचे नाही तर आम्ही तुमच्यासोबत आहोत हा विश्रास देणे. असा श्रद्धा जागरणाचा अर्थ त्यांनी सोप्या भाषेत समजावून सांगितला.

महिला प्रांत बौद्धिक वर्गाचे १२वे सत्र दि. ५ ऑक्टोबर २०२० रोजी श्री. संजयभाई शहा, ग्रामविकास आयाम प्रमुख, प.म.प्रांत यांनी घेतले. आजच्या काळात ग्रामविकासाचे महत्व विषद करताना ते म्हणाले, ग्रामविकास करणे म्हणजे फक्त ग्रामस्थांचाच नाही तर सर्व जनतेचा फायदा करून देणे आहे. कारण या आयामा अंतर्गत जंगलात लाखो झाडे लावली त्यामुळे शुद्ध हवा मिळण्यास त्याचा उपयोग होतो आहे. ग्रामविकासांतर्गत बोलताना ते म्हणाले, रगतविहिर आणि कोसवन गावांमध्ये रानभाजी महोत्सव भरविले. रगतविहिर येथील पाण्याची समस्या सोडविण्यासाठी, प्रथम गावातील चार लोकांना पाण्याच्या नियोजनाचे प्रशिक्षण दिले. या प्रशिक्षित जलदूतांमार्फत वाहून जाणार्या पाण्याचे नियोजन केले. त्यामुळे गावातील पाण्याची समस्या तर सुटलीच पण आता दुसर्या गावालासुध्दा पाणी देता येते. कोसवन गावात मक्याचे मशिन, राईस मील दिली. विहिरींमधील गाळ काढले. ते शेतात पसरले. त्यामुळे जमिनीचा कस वाढला. कुकुटपालन, शेती करण्याची पद्धत याचे प्रशिक्षण दिले. त्यामुळे कुटुंबांचे उत्पन्न वाढले. कोरोनामुळे शाळा बंद असल्याने मुलांना online शिक्षण देणे सुरु केले. उत्तम वाचनालय तयार केले आहे.

भावी योजनांविषयी त्यांनी सांगितले की, गावातील लोकांना कुकुट पालन, सेंद्रिय खतांचा वापर, मधुमक्षिका पालन, मध गोळा करण्याची पद्धत इ. चे प्रशिक्षण देणे, तसेच महिलांना निरनिराळ्या प्रकाराचे प्रशिक्षण देणे ज्याचा उपयोग त्यांना कुटुंबाचे उत्पन्न वाढविण्यासाठी करता येईल. याशिवाय देशी गार्यी वाढविण्याचा प्रयत्न करणे, शिक्षणाचा दर्जा वाढविणे, पाण्याची पातळी वाढविणे, प्रत्येक गावात एक हेक्टरामध्ये ५०० ते २०,००० च्या आसपास झाडे लावणे, आयुर्वेदिक वनस्पतींचे रोपण करणे असे विविध

प्रकल्पांचे नियोजन आहे. या सर्व प्रकल्पांचा उपयोग गावातील लोकांचे उत्पन्न वाढविण्यास होईल. या सर्व योजना अमलात आणण्यासाठी सरकारची जनधन योजना, जैन फॉंडेशन, सेवावर्धिनी यांचे सहकार्य लाभत आहे.

बौद्धिक वर्गाचे १३वे सत्र दि. १२ ऑक्टोबर २०२० रोजी संपन्न झाले. या सत्रात मा. श्री. शरद चव्हाण, जागरण श्रेणी क्षेत्रीय प्रमुख यांनी मार्गदर्शन केले. त्यांनी सुरुवातीस व.क.आ.च्या स्थापने पासूनचा आढावा घेतला.

मार्गदर्शन करताना ते म्हणाले, जागरण श्रेणीमध्ये श्रद्धाजागरण आणि हितरक्षा या आयामांचा समावेश होतो. व.क.आ.च्या कार्याचा व्याप जसजसा वाढतो आहे, तसेतशा अनेक समस्या निर्माण होत आहेत. परिस्थिती बदलत चालली आहे. या परिस्थितीला सर्वशक्तीनिशी, पूर्ण ताकदीने भिडणं आवश्यक आहे. कार्यकर्त्यांनी अपडेट राहणं महत्वाचं आहे. आत्तापर्यंत व.क.आ.चे काम छात्रावास, त्यासाठी निरनिराळ्या माध्यमातून निधी संकलन एवढ्यावर मर्यादित होतं. पण आता कामाचा विस्तार वाढवून नगरवासींनी ग्रामवासी, पाडावासींपर्यंत पोहोचून त्यांना मुख्य प्रवाहात आणावयाचे आहे. त्यासाठी त्यांची लोकसंस्कृती नगरवासीयांपर्यंत पोहोचविणे, आपल्या सणासमारंभात त्यांना सहभागी करून घेणे, नगरामध्ये स्थायिक झालेल्या जनजातीतील लोकांशी संपर्क ठेवणे, त्यांच्या सुखदुखात सहभागी होणे, सरकारने त्यांच्यासाठी केलेल कायदे आणि इतर योजना त्यांच्या पर्यंत पोहोचविणे ही कामे कार्यकर्त्यांनी करणे आवश्यक आहे. ही केल्यामुळे धर्मातरणाला आळा बसेल. ही कामे करत असताना आपल्या विरोधी विचारांच्या लोकांना, संघटनांना सुध्दा बरोबर घेणे आवश्यक आहे. त्यांची आणि आपली जी समान उद्दिष्टे असतील त्यावर एकत्र काम करणे आवश्यक आहे. जनजातीतील लोकांची अस्मिता आणि अस्तित्व टिकवणे हे व.क.आ.चे उद्दिष्ट आहे. त्यासाठी प्रत्येक कार्यकर्त्याला काम देणे आणि प्रत्येक कामाला कार्यकर्ता देणे, कार्यकर्त्यामधील कुशलता वाढविणे, अनेक कुशलता असलेल्यांना संघटनेत आणणे या गोष्टी कार्यकर्त्यांनी

केल्या पाहिजेत.

बौद्धिक वर्गाचे १४ वे सत्र दि. १९ ऑक्टोबर २०२० रोजी संपन्न झाले.या वर्गात ‘पूर्णकालीन कार्यकर्ता संकल्पना’ या विषयावर डॉ.श्री. मधुकरजी आचार्य, प.म.प्रांत, उपाध्यक्ष यांनी मार्गदर्शन केले. सुरुवातीस त्यांनी ठडड च्या कार्यपद्धतीविषयीची माहिती दिली. या कार्यपद्धतीतून संघ प्रचारासाठी पूर्णकालीन कार्यकर्ते मिळाले व अजूनही मिळत आहेत. त्यांनी अनेक कार्यकर्त्यांची उदाहरणे दिली.

त्याच धर्तीवर व.क.आ.चे पूर्णकालीन कार्यकर्ते तयार करण्याचे काम चालते. पूर्णकालीन कार्यकर्ता म्हणून काम करायचे असेल तर त्यांना त्याचे प्रशिक्षण घ्यावे लागते. हे कार्यकर्ते विना अट कार्य करतात. ते समाज आणि व.क.आ. यांच्या मधील दुवा असतात. त्यांनी २४ तास कार्याचा ध्यास घेतलेला असतो. त्यांना समाजात मिसळून आपल्या कार्याचे महत्व लोकांना पटवून द्यावे लागते. आपण कोणीतरी जगापेक्षा वेगळे आहोत असे न समजता, तसे लोकांना न भासवता, साधेपणाने राहन, त्यांच्यात मिसळून काम केले म्हणजे समोरचा माणूस कार्यकर्ता म्हणून तयार होतो. निरनिराळ्या गावात, गावाच्या गरजेनुसार, निरनिराळे प्रकल्प उभे करणे, त्यासाठी निधी संकलन करणे, मुख्य म्हणजे त्यासाठी कार्यकर्ते तयार करणे व त्यांच्यावर त्या प्रकल्पाचे काम सोपविणे व काम योग्य दिशेने चालले आहेना ते पाहणे ही कामे पूर्णकालीन कार्यकर्त्यांनी करणे आवश्यक आहे. तसेच नगरी लोकांच्या मनात जनजातीतील लोकांविषयी असलेले गैरसमज दूर करून त्यांना कार्यकर्ता म्हणून तयार करणे, त्यांची यादी तयार करून त्यांचे परीक्षण करून, बैठका घेऊन, त्यांच्या घरच्यांशी बोलून पूर्णकालीन कार्यकर्ते मिळविणे हे ही काम त्यांनी करणे आवश्यक आहे. थोडक्यात या कार्यकर्त्यांनी तन, मन, जीवन समर्पित करून कार्य केले पाहिजे. अशया कार्यकर्त्यांची उदाहरणे पण त्यांनी दिली.

२६ ऑक्टोबर २०२० रोजीच्या १५व्या सत्रात प्रचार प्रसार या आयामावर श्री. महेशजी काळे, क्षेत्रीय प्रचार प्रसार प्रमुख, बडोदा केंद्र, यांनी मार्गदर्शन केले. प्रचार प्रसार आयामाची आवश्यकता विषद करताना ते म्हणाले, सर्वच काम सर्वच कार्यकर्ते करत असले तरी

A decorative horizontal border consisting of a repeating pattern of stylized human figures in a reddish-brown color. The figures are arranged in a staggered, flowing sequence, suggesting movement or a procession. They are rendered in a minimalist, geometric style with simple outlines and minimal detail.

विशिष्ट कामासाठी विशिष्ट कार्यकर्त्यांची नेमणूक केली की, त्या कार्यकर्त्यावर त्या त्या कामांची जबाबदारी येते आणि ते काम अधिक चांगल्या प्रकारे होते. म्हणून वेगवेगळ्या आयामांची स्थापना करण्यात आली. या आयामाच्या उद्दिष्टांविषयी बोलताना ते म्हणाले, आपल्या चांगल्या कामाची माहिती इतरांपर्यंत पोहोचविणे, जनजातीतील लोकांची राहाणी, त्यांना रोजच्या जीवनात भेडसावणार्या समस्या, या समस्या सोडविण्यासाठी व.क.आ. करत असलेले प्रयत्न, त्यांचे जीवनमान सुधारण्यासाठी व.क. आ.ने केलेली कामे लोकांपर्यंत पाहोचविणे ही या आयामाची उद्दिष्टे आहेत. त्याच बरोबर आंतराष्ट्रीय गतिविधी, जनजातीतील लोकांचे धर्मांतरण करण्याचे इतर धर्मियांचे व समाजातील विविध घटकांचे षड्यंत्र लोकांपर्यंत पोहोचविणे हे ही या आयामाचे उद्दिष्ट आहे.

या आयामातील कार्यकर्त्यांनी पुढील कामे करणे अपेक्षित आहे. कार्यकर्त्यांची कामाविषयीची समज वाढविणे, त्यांचे प्रबोधन करणे, त्यांची जाणीव विकसित करणे, निरनिराळ्या क्षेत्रातील तज्ज्ञांचा शोध घेणे उदा. उत्तम लेखन करणारे, एडिटर्स, फोटोग्राफर्स, व्हिडिओग्राफर्स, ग्राफिक डिझायनर्स, चांगले मुलाखतकार, गायक, उत्तम भाषांतरकार, स्क्रिप्ट लिहिणारे, कॉप्यूटरचे उत्तम ज्ञान असलेले इ. अशा विविध क्षेत्रातील तज्ज्ञ लोकांना आपल्या कामाशी जोडून घेणे व त्यांच्यांवर त्या त्या कामाची जबाबदारी सोपविणे इ. कामे कार्यकर्त्यांनी करणे अपेक्षित आहे. प्रचार प्रसाराची पूर्वीची माध्यमं म्हणजे प्रत्यक्ष भेटी, सभा, व्याख्याने देणे, पत्रकं काढणे, मासिकं, वर्तमान पत्र यामधून लेख देणे, बॅनर तयार करणे, डॉक्युमेंटरी फिल्म्स तयार करणे, पथनाट्य, नाटकं इ. यामधून लोकांपर्यंत आपले काम पोहोचविले जात असे. आता यामध्ये नवीन नवीन प्रसार माध्यमांची भर पडली आहे. उदा. मोबाईल, whatsapp, फेसबुक, वेबसाईट, इन्स्टाग्राम, व्हिडिओ कॉफरन्स, इमेल, फ्लेक्स, टी.व्ही. वरील जाहिराती इ. या सर्व जुन्या नव्या माध्यमांचा उपयोग करून आपले काम प्रभावीपणे लोकांपर्यंत पोहोचविणे खूप सोपे झाले आहे. याचा उपयोग नवीन नवीन कार्यकर्ते व देणगीदार मिळविणे यासाठी केला जाऊ शकतो. आपले काम

प्रभावीपणे लोकांपर्यंत पोहोचले तर या गोष्टी होऊ शकतात.

१६वे सत्र २ नोव्हेंबर २०२० रोजी संपन्न झाले. या सत्रात श्री. प्रमोदराव कुलकर्णी, विभाग कार्यवाह, नाशिक, यांनी 'संघ व कल्याण आश्रम' या विषयी माहिती दिली. स्व. श्री. हेडगेवार यांनी १९२५ मध्ये संघाची स्थापना केली. त्या मागची कारणे विषद करताना ते म्हणाले, डॉ. हेडगेवार हे जाज्बल्य देशभक्तीचे मूर्त स्वरूप होते. त्या काळी स्वातंत्र्यासाठी लढा देणार्या कांग्रेसमध्ये ते सामील झाले. पण स्वतःच्या चितनातून काही गोष्टी त्यांच्या लक्षात आल्या. त्यामध्ये समाज संघटीत नाही, आत्मविस्मृत झाला आहे. त्याला आपल्या गौरवशाली इतिहासाचं विस्मरण झालं आहे, त्यामुळे कांग्रेसमधून बाहेर पडून, इतर समविचारी लोकांशी चर्चा करून त्यांनी १९२५ मध्ये संघाची स्थापना केली. त्यांच्याशी चर्चा करून कामाची दिशा ठरविली. इथेच परस्परांशी समन्वयाने कामे करायची हे निश्चित झाले. राष्ट्रापुढे कोणी मोठे नाही हे तत्वज्ञान संघाने आजपर्यंत अमलात आणले आहे.

१९५२ साली स्व. बाळासाहेब देशपांडे यांनी व.क.आ.ची स्थापना केली. तेव्हापासून संघाने व.क.आ. च्या कामामध्ये कधी ढवळाढवळ केली नाही. पण आवश्यक तेव्हा मार्गदर्शन मात्र केले. कोणत्याही समस्येच्या वेळी संघ व व.क.आ.च्या कार्यकर्त्यांनी परस्पर समन्वय साधून कामाची दिशा ठरवून त्याप्रमाणे सोडविल्या आहेत. त्याची त्यांनी काही उदाहरणे दिली. उदा. शबरी कुंभाच्यावेळी परस्पर विचार विनिमयाने त्यावेळी आलेल्या समस्यावर मात केली. भजनी मंडळांच्या स्पर्धाना विरोध करणार्या प्रवृत्ती, रावण संघटना, कम्युनिस्ट निर्माण करत असलेल्या समस्या यावर तोडगा काढण्यासाठी कोणत्या दिशेने प्रयत्न करायचे यावर परस्परांमध्ये चर्चा होत आहेत. थोडक्यात संघ व व.क.आ. यांच्यामध्ये चांगल्या प्रकारे समन्वय आहे.

- शोभा जोशी
मो.: ९४२२३१९९६२

अधिकर्य अधिकं फलं.....!

जीवनातल्या नित्यक्रमांचे जेव्हा उत्सव होतात तेव्हा आयुष्य ही आनंदयात्रा होते. असे होते आनंदी जीवन. पण करोनाची काळीकुट्ट छाया पसरली. दारे लाऊन घरात बसले सारे लोक. मग एक दिवस ज्योतीताईनी फोन केला की बुधवारी १५ जुलैला सायंकाळी गुगल मीटवर वनवासी कार्यकर्त्यांची मिटींग आहे. मोबाईल वर चेहरे दिसू लागले, आवाज ऐकू येऊ लागले. आनंद झाला. दर सोमवारी ४ वाजता प्रांत कार्यकारिणीच्या महिला वगाने online अभ्यासवर्ग सुरु केला, त्यामुळे थोडेबहुत माणसात आलो.

२ सप्टेंबरला कन्हाडच्या वनवासी कल्याण आश्रमाच्या स्थापनेचा कार्यक्रम असाच झाला. श्री. बाबा देशपांडे व सौ. वैशालीताई पाहुणे म्हणून आले. कार्याला पुन्हा सुरुवात झाली. त्याशिवाय कॅलेंडर साठी जाहिराती जमविणे, लेख लिहिणे, पाठवणे ही कामे सुरु होतीच.

गुगल मीट, त्या मागे मिटींगचे नियोजन कार्यकर्त्यांना नवीन होते, पण त्यातही उपाध्यक्षा सौ. रेखा फणसळकर तयार होत्या व त्यांच्या सुनबाई अबोली फणसळकर यांची मदत मोलाची ठरली. कार्यक्रमपत्रिका, आभारपत्र देखणे तयार करून त्यांनी आमचा आत्मविश्वास वाढवला.

आता अधिक महिना आला. ९ सप्टेंबरच्या मिटींगमध्ये असा विचार झाला की अधिक महिन्यात लोक देवधर्म करतात. अतिथींना भोजन देतात. आता करोना मुळे ते कसे शक्य आहे? त्यापेक्षा त्यांनी देशहितासाठी परकीय शत्रुंशी सामना करणाऱ्या निसर्गप्रेमी, प्रामाणिक, प्रेमळ वनवासी बांधवाना मदत केली तर? सर्व कार्यकर्त्यांना हा विचार पटला. त्यावर चर्चा झाली. प्रत्येक वनवासी बांधवासाठी ५० रुपये औषधपाण्यासाठी अशी माफक रक्कम ठरवली. अधिकात ३३ या आकड्याला महत्व आहे. म्हणून शक्य झाल्यास ५० x ३३ म्हणजे सोळाशे पन्नास रुपये द्यावेत. रक्कम कमीही चालेल, अधिक असु दे. कल्याण

आश्रमाच्या कार्याशी नाते जोडले जाणे महत्वाचे. १६५० हा आकडा उमराणीबाईनी सुचविला. या मीटिंगमध्ये चर्चेच्या वेळी डॉ. अंजनी शाह, डॉ. विंगकर, श्री. गुरसाळे, डॉ. तासे, श्री.व सौ. महाजन, श्री. ताम्हनकर, श्री. के. के. कुलकर्णी, श्री. वाळिंबे, सौ. ज्योतीताई कुलकर्णी, सर्व ज्येष्ठ कार्यकर्ते आणि शिवानी, अदिती, सुखदा, अर्चना, पंचशीला, चैत्राली असे नवीन सर्वच कार्यकर्ते उपस्थित होते.पुढचा प्रश्न लोकांपुढे पोचवायचे कसे? whatsapp वरून पैसे पाठवायचे कसे? आवाहन तयार करायचे काम ताम्हनकर सरांनी व बाईनी केले.

‘अधिकर्य अधिकं फलं’ आवाहन मित्रमंडळींना आणि नातेवाईकांना पोहोचले. आवाहनाचे स्वागत झाले. इतकेच नव्हे तर ज्यांना आवाहन मिळाले त्यांनी आपल्या मित्र-मैत्रिणींना पाठवले. कार्यक्रमाची म्हणजे निधिसंकलनाची सुरुवात कार्यकर्त्यांनी केली. मालतीताई बोडस, अरुणाताई सोनटके यांनी प्रथम गाभाच्यात दान टाकले, आणि खरोखरच अधिकाचे वाण सर्व दिशांनी येऊ लागले. १०००, १६५०, ५००० कवचित १०००० आणि २०००० सुद्धा. १६५० चीच खरी विपुलता होती. बँकेतून मेसेज येऊ लागले आणि मग कोषाध्यक्षा उमराणीबाई व सहकोषाध्यक्षा मीनाताई लिमये यांचे कार्य वाढले. दात्यांनी पैसे वेगवेगळ्या मार्गांनी पाठवले. कोणाचे NEFT, कोणाचे RTGS, तर कोणाचे GOOGLE PAY. बँकेतून नावे कळत नव्हती ती फोन नंबर वरून शोधून काढणे. यात बँकेतील लोकांनीही खूप मदत केली आणि करोना काळातही बँकेत हेलपाटे घालण्यासह सारे काम त्यांनी आनंदाने केले. ३० + ३ पेक्षाही अधिक पावत्या करण्याचा संकल्प ज्योतीताईनी पुरा केला.

दात्यांची तर गंमत अशी की हस्ते, परहस्ते निरोप जातील, आवाहने मिळतील तेथून दानाचा ओघ आला. त्यामुळे हे निधीसंकलन कन्हाडमधूनच झाले असे नव्हे, सांगली, कोल्हापूर, सातारा, पुणे तर आहेतच पण मुंबई,

बडोदा, दिल्ली, बंगळूरु, मस्कत, अमेरिका अशा अनेक ठिकाणाहून कन्हाडला पैसे धावत आले. आमचे अनेक दाते असे असणार की ज्यांना वनवासी कल्याण आश्रम महित नसेल. त्यांना आपण आता हे कार्य कळवावे, फोनवर संभाषण करावे ही आपली जबाबदारी आहे कारण त्या लोकांमध्येच वनवासी कल्याण आश्रमाचे दाते असणार आणि काही कार्यकर्तेसुद्धा.

काही देणगीदार असे भेटले की त्यांना वनवासी कल्याण आश्रम, त्याचे कार्य चांगलेच माहित आहे. पुण्याच्या शुभदा गोडबोले जसपूरनगरला सहा महिने राहून आल्या आहेत आणि श्री. राम गोडबोले व सुनीताराई यांच्याशी त्यांचा चांगला परिचय आहे.

सांगलीच्या सौ. शारदा तानवडे, लोणेरे येथे असताना माणगावला अनेक वेळा जाऊन आल्या आहेत. लोणेरेचे contractor हरबंदे यांच्याबरोबर त्यांनी माणगावच्या शाळेच्या इमारतीचा प्लान तयार केला आहे. प्राथमिक काळात आश्रमात देवधर गुरुजी असताना त्यांनी माणगावच्या वस्तिगृहाचा अनुभव

घेतला आहे. जाहिरात, मिडिया यांच्या माध्यमातून नसेल तरी कल्याण आश्रम जनमानसापर्यंत पोचला आहे आणि ज्यांना वनवासी कल्याण आश्रमाचे कार्य कळले आहे त्यांच्या मनात या कार्याबद्दल आदर आहे हे पाहून भरभरून आनंद झाला, अभिमान वाटला.

सर्वच कार्यकर्त्यांनी अतिशय उत्साहाने काम केले. श्री. पाणदरे, श्री. चव्हाण, श्री. शेंबडे, छाया भिंगारे, डॉ. नलवडे आणि सारे कार्यकर्ते खूप आनंदाने व उत्साहाने या कार्यात सहभागी झाले आणि अधिक महिन्यात कन्हाड शाखेचा निधी चार लाख छत्तीस हजार तीनशे अकरा जमा झाला व अजून जमा होत आहे. १२५ दात्यांच्या माध्यमातून अधिक महिना यशस्वी झाला आणि अधिकस्य अधिक फलं म्हणजे अधिक कार्याची प्रेरणा मिळाली. करोना काही करेनासा झाला हे सर्व कार्यकर्त्यांचे, त्यांच्या कामाचे फल आहे.

— सौ. प्रतिभा ताम्हनकर
वनवासी कल्याण आश्रम,
कन्हाड शाखा

निवेदन

जनजाती सुरक्षा मंच पुणे यांच्या वतीने आज कार्तिकराव उराव यांच्या जयंतीनिमित्त पुणे जिल्हाधिकारी यांच्याकडे आदिवासी समाजातील जे धर्मातिरित झाले आहेत व जे आदिवासी समाजाच्या आरक्षणाचा फायदा घेतात अशांचे आरक्षण रद्द व्हावे असे निवेदन देण्यात आले.

या विचारांची सुरुवात व या संदर्भात इंदिगा गांधी सरकार ला कार्तिकराव उराव यांनी असे निवेदन दिले होते तेव्हापासून आजपर्यंत ५० वर्षे झाले तरीही कोणत्याच सरकार ने यावर विचार केला नाही. ज्या व्यक्ती असा दुहेरी लाभ घेतात त्यांना आदिवासी समाजाचे आरक्षण लागू करू नये. ज्या व्यक्ती धर्मातिरित होऊन आदिवासी समाजाच्या परंपरा, रुढी पालन करीत नाहीत अशा व्यक्तींनी आदिवासी

समाजाचे आरक्षणही घेऊ नये असे जनजाती सुरक्षा मंचाचेही मत आहे. यावर सरकार ने विचार करावा व लवकरात लवकर कार्यवाही करावी.

यावेळी श्री. विजयभाऊ भालिंगे, शांताराम गोडे, अरुण काठे, विशाल भुरुक, शंकर गोडे, दाजी लांडे, सीताराम कारभळ, अमोल दाते, आदित्य जोशी हे कार्यकर्ते उपस्थित होते.

अश्याच प्रकारचे निवेदन जनजाती सुरक्षा मंच, नाशिक यांनी नाशिक जिल्हाधिकारी यांना पण २९ ऑक्टोबर २०२० रोजी दिले आहे. यावेळी ॲड.गोरक्ष चौधरी, डॉ.बाळासाहेब घुटे, श्री. परशुराम वाघेरे, श्री. शरद शेळके, श्री. धनंजय जामदार, श्री. सोमनाथ पवार, श्री. निलेश पवार, श्री. लक्ष्मण टोपले, श्री. जयराम चौधरी इ. उपस्थित होते.

ठाणे जिल्ह्यातील आदिवासी जीवन

१९९० नंतर थेट २०१९ मध्ये म्हणजे सुमारे २९ वर्षांनंतर खोडाळ्याला जाण्याचा योग आला. खूप उत्सुकता होती इतक्या वर्षांनंतर या कर्मभूमीला पुन्हा भेट देताना. खरंतर खूप ओढ होती पण मन थोडसं सैरभैरही झालं होतं. नव्वद सालचे खोडाळा अन आताचे खोडाळा यात जमीनअस्मानाचा फरक झाला आहे. मोखाडा, जब्हार, शहापूर, वाडा, विक्रमगड हे ठाणे जिल्ह्यातले आदिवासीबहुल तालुके. निसर्गसंपन्न पण अतिशय दुर्गम. प्रचंड पाऊस पण उन्हाळ्यात घडाभर पाण्यासाठी वणवण करायला लावणारा हा प्रदेश. साग, शिसम, खैर, आंबा, हिरडा, बेहडा, मोह या अत्यंत मोलाच्या वनसंपत्तीने नटलेला परंतु अफाट लुटला गेल्याने बोडका झालेला हा दीनवाणा प्रदेश असे म्हटले तर वावगे होणार नाही. मुंबई पासून केवळ १६० कि.मी. दूर असूनही इतका मागासलेला की प्रत्यक्ष तिथे राहिल्यानंतरच वास्तव कळावे. एरवी सागांच्या मालकी असलेल्या आदिवासींची आर्थिक परिस्थिती किती भक्कम असायला हवी. परंतु कमालीचे अज्ञान व थोड्याफार शिकलेल्या स्वकियांचेच व्यापा-यांशी असलेले साटेलोटे यामुळे या लोकांना मालक्या विकताना कायमच नागवले गेले. मालक्या म्हणजे सागाची जंगले तर तुटलीच पण हा मालक भिकार झाला. तर असा हा समाज. इथे वारली, महादेवकोळी, कातकरी, ठाकर या प्रमुख पोटजाती. ठाकर, महादेवकोळी शेतीव्यवसाय करणारे तर वारली, कातकरी मासेमारी, शिकारीवर उपजीविका करणारे. स्थियांच्या अंगावर लाल रंगाची फडकेवजा साडी. पुरुषही लंगोटी लावून वर गुडघ्याच्या वरपर्यंत कापड गुंडाळलेले. शर्ट बहुदा नाहीच. डोक्यावर मुंडासे. अर्थात आता परिस्थिती आमूलाग्र बदलली आहे. त्यावेळी बाजारपेठेच्या ठिकाणी बहुतेक दुकानातून मोठ्या प्रमाणात काळा गूळ व नवसागर विक्रीस ठेवलेला असे.

बाजाराच्या दिवशी यांची खरेदी मोठ्या प्रमाणात चाले. त्यापासून हे आदिवासी दारु तयार करून पीत. त्या दारूला घसटी असे संबोधिले जाई. दिवसभर उन्हातान्हात राबराबून कसेतरी अर्धपोटी राहताना घसटीचा मोठा आधार असे. इथे ना कोणती पैसा देणारी पिके, ना कोणते उद्योगधंदे. त्यामुळे कायमस्वरूपी उपेक्षा. प्रचंड पर्जन्यमान असूनही पाणी संवर्धनाच्या योजनांकडे सरकारचेही पूर्ण दुर्लक्ष. निसर्गतःही विषम त्यामुळे प्रचंड खर्च करूनही फार उपयोगी योजना ठरू शकत नाहीत. त्यातल्या त्यात वाडा, तलासरी आणि शहापूराच्या काही भागात थोड्याफार समतोल जमिनीमुळे भातासारखे पीक मोठ्याप्रमाणात घेता येते. मात्र जब्हार, मोखाडा पूर्ण डोंगरसांगांचा असल्याने इथे वनसंपत्तीचे जेतन हा एकमेव उपाय आहे पण तोच नेमका शापित आहे. मग डोंगर उतारावर नागली (नाचणी), खुरासनी (कारळे), उडीद यासारखी पिके घेतली जातात. इथली करटुलं नावाची रानभाजी अतिशय चविष्ट असते. फक्त पावसाळ्यातच ती मिळते. आदिवासी बांधवांचे मुख्य जेवणी ही नागलीची भाकर अन उडदाचं पिठलं हेच आहे. त्यावेळी बरेचसे व्यवहार वस्तुविनीय पद्धतीने चालत. जंगलात मिळणारी मोहाची फुले, आंबोशी, हिरडा, बेहडा, मध यांच्याबदल्यात हा समाज व्यापाच्यांकडून मीठमिरची व जीवनावश्यक वस्तू खरेदी करत. आणखी एक बाब मला प्रामुख्याने जाणवली ती म्हणजे हे बांधव गोधनावर विशेष प्रेम करतात. एकेकाकडे १५-१५/२०-२० गायी आहेत. पण गंमत म्हणजे त्यांचेकडे चहालाही दूध मिळत नाही. किंबहुना ते दुधाचा व्यापारच करत नाहीत. दूध हे वासरांसाठीचं अन्न आहे अशीच त्यांची धारणा आहे.

मला मोखाडा तालुक्यातील खोडाळा या गावात चार वर्ष नोकरीच्या निमित्ताने राहायची व आदिवासी जीवन

अगदी जवळून पाहण्याची संधी मिळाली. खरंतर खोडाळ्याला पोस्टिंग म्हणजे काळ्यापाण्याची शिक्षा समजली जाई. अजूनही यात फार बदल झाला असेल असे वाटत नाही. ना वाहतुकीची साधने ना औषधपाण्याची सोय. लाईट तर कायम कमी शक्तीचा (डिम). ना शिक्षणाची सोय ना करमणुकीची साधने. त्याकाळचे दिवस कसे काढले याचे आता नवल वाटते. पण तारुण्याची उर्मी आणि पहिलीवहिली बँक मँनेजरशिप यामुळे उत्साह अपार होता. संधीचे सोने करण्याची खूणगाठ मनात पक्की होती. जवळचे शहर म्हणजे नाशिक ६०-७० कि.मी., जव्हार ७०-७५ कि.मी. किंवा तालुक्याचे ठिकाण मोखाडा २१ कि.मी. पण तालुका असूनही मोखाडा मलातरी भकासच वाटायचे. वाहतुकीचे एकमेव साधन म्हणजे एस.टी बस. बसमधून प्रवास करताना विचित्र वासाचा भपकारा येई. दिवसेंदिवस आंघोळ नसल्याने व दारुच्या वासाने गाडीत आदिवासींचा सहवास नकोसा होई. नंतर तीही सवय झाली. पर्यायच नव्हता. खोडाळा गाव म्हणजे ४५००/५००० वस्तीचे एकमेव बाजारपेठेचे ठिकाण. लांबलचक एकच गळी. बहुतांश घरे व्यापारी वर्गाची. आदिवासी मात्र लांब लांब पाड्यापाड्यांवर, डोंगरकुशीत राहतो. मला आठवते त्याकाळी इतक्या गैरसोयी होत्या की दळण दळण्यासाठीही अक्षरशः ८/८, ९/९ मैलावरून त्या बायका धान्याची ओझी डोक्यावरून वाहून आणत. तेही डोंगरदन्यातून. आपण शहरी माणसं याची कल्पनाही करू शकत नाही. ते पाहून वाईट वाटे. अशाच एका ९/१० मैलावरील डोंगरखोऱ्यातील बोटोशी गावात मी बँकेच्या माध्यमातून पीठगिरणीसाठी कर्ज मंजूर केले तेव्हा माझे मलाच खूप भारी वाटले. या आदिवासी बंधुभगिर्निंचा होणारा त्रास काही प्रमाणात कमी झालाय हे फार मोठे समाधान होते. नाहीतरी जॉब सॅटीस्फॅक्शन म्हणजे दुसरे काय असते. आपल्याकडे जश्या जत्रा असतात तसा या भागात बोहाडा नावाचा उत्सव मोठा आनंदाचा असतो. निरनिराळ्या देवांची सोंगे घेऊन, मुखवटे नाचवून रात्रभर धमाल चाललेली असते. तारप्याच्या ठेक्यावर आपल्या पारंपारिक रंगीत पोषाखात सजलेल्या, धुंद होऊन गाणी

गात नाचणाऱ्या आदिवासी बंधुभगिर्निंना पाहणे लोभसवाणे असते. इथे काम करताना एक मोठा दिलासा होता तो म्हणजे जवळच ४ कि.मी.वर असलेला देवबांध येथील वनवासी कल्याण आश्रम. साधारणपणे १९७८ पासून आपले हे केंद्र आदिवासींची सेवा करत आहे. सह्याद्री बहुविध सेवा संघ, देवबांध-नाशेरा, ता. मोखाडा संचलित सुंदर नारायण गणपती मंदीर व सुंदर नारायण गणेश संस्कार केंद्र यांच्या माध्यमातून व्यसनमुक्ती, औषधी वनस्पतींचे संवर्धन व लागवड, विद्यार्थी वस्तिगृह, संस्कारवर्ग अशी एक ना अनेक सेवाकार्ये श्री. वसंतराव साठेकाकांच्या मार्गदर्शनाखाली कित्येक वर्षे अव्याहतपणे सुरु आहेत. सुमारे १९८५ साली येथे गणेश मंदिराची स्थापना झाली. नाशिकच्या सुंदर नारायण गणेश संस्कार केंद्राने या प्रकल्पासाठी सुमारे १२०० एकर जागा दिली असून येथे श्री. नवसू वळवी गेली अनेक वर्ष खडतर परिश्रमातून वनौषधीवर संशोधन करीत आहेत. त्यांच्या या कार्याबद्दल श्री. नवसूदादांना डॉ. हेगडेवार पुरस्कारही मिळाला आहे. वनवासी भागातील गरीब, पिंडीत आदिवासी बांधवांना स्वावलंबी, आरोग्यसंपन्न आणि सुसंस्कारी बनविण्यासाठी देवबांधच्या या प्रकल्पावर आरोग्य तपासणी, संस्कारवर्ग, साडीचोळी वाटप, विद्यार्थ्यांसाठी वसंतगृह असे अनेक उपक्रम राबविले जातात. नाशिक, ठाणे, इंगतपुरी येथून काही डॉक्टर्स नियमितपणे इथे येवून निःशुल्क सेवा देतात. पुण्याचे खडीवाले वैद्याही येथे नियमितपणे येत. त्यांच्या ज्ञानाचा उपयोग वनौषधी संगोपनास होत असे. श्री. वसंतराव साठे यांनीही आपले संपूर्ण आयुष्य या केंद्राच्या सेवेसाठीच वेचले आहे. खरेतर त्यांच्या या कार्यासाठी श्री. साठेकाकांचा मोठा गौरव व्हयला हवा. सोलापूरसारखे शहर सोडून हा ब्रह्मचारी अवलिया १९७८ पासून इथं इतक्या कठीण परिस्थितीत हे केंद्र नावारूपाला आणताना पाय रोवून उभा आहे. त्यांना नवसू वळवी हा आदिवासी बांधव तितक्याच एकदिलाने साथ देतोय. अगदी रात्री १२ वाजता जरी कुणी पाहुणा आश्रमात गेला तरीही त्याचे स्वागतच होते. हे निर्सर्गसंपन्न केंद्र प्रत्येकाने एकदातारी पाहायला हवे.

नुकतेच श्री. साठेकाकांशी बोलणे झाले. सध्या आदिवासी भागात काम करणाऱ्या निरलस कार्यकर्त्यांची वानवा आहे. सरकारी पैसे येतात पण अंतिमत: त्याचा लाभ शेवटच्या आदिवासी माणसापर्यंत कितपत पोहोचतो हा संशोधनाचाच विषय आहे असे बोलण्यातून जाणवते. शेवटी त्या समाजालापण आपले हीत कशात आहे हे कळाले तरच परिस्थिती बदलेल हेच खरे.

आता सगळं बदललय. ती कुडाची घेरे, तो

आदिवासी माणूस, सगळं सगळं बदललय. कुडाची घेरे जाऊन काँक्रिटने जागा घेतलीय. सगळं मॉडन होवू घातलय. निसर्गरम्य प्रदेशात हॉटेलांची गर्दी दिसू लागलीय. कच्चे रस्ते डांबरी झालेत. पण खरोखरच खोडाळ्यापासून लांब डोंगरकपारीत, डुबावर राहणाऱ्या माझ्या बांधवांना खरोखरीच संपन्नता मिळालीय का हे तिथे प्रत्यक्ष राहून अनुभवल्याशिवाय कलण अशक्यच.

- नीलकंठ सहस्रबुद्धे

जनजाती कल्याण आश्रम प. महाराष्ट्र – मालेगाव जिल्हा समिती

१) श्री. वंसत बाळू सोनवणे	१४) श्री. छबू तानाजी पवार
दायित्व : जिल्हा अध्यक्ष	दायित्व : जिल्हा सह श्रद्धा जागरण
२) श्री. रमेश कल्याणदास मालु	१५) श्री. पोपट सखाराम ठाकरे
दायित्व : जिल्हा उपाध्यक्ष	दायित्व : जिल्हा सहश्रद्धा जागरण
३) श्री. संदिप पाढूंग भूसे	१६) श्री. सुनिल श्रीधर नाईक
दायित्व : जिल्हा सचिव	दायित्व : खेलकूद प्रमुख
४) श्री. गणेश नारायण व्यवहारे	१७) श्री. विजय बबन गायकवाड
दायित्व : जिल्हा सहसचिव	दायित्व : खेलकूद सहप्रमुख
५) श्री. महेश देविदास वानखेडे	१८) श्री. रघुनाथ सिताराम गावित
दायित्व : जिल्हा सहसचिव	दायित्व : जिल्हाप्रमुख लोककला
६) श्री. रमेश नारायण पटेल	१९) श्री. सिताराम कारभारी मोरे
दायित्व : कोषाध्यक्ष	दायित्व : जिल्हा सह लोककला
७) श्री. विनायक पूढलिक चिचोरे	२०) श्री. दिपक केशव बावस्कर
दायित्व : सहकोष प्रमुख	दायित्व : जिल्हा नगरीय संपर्कप्रमुख
८) श्री. पोपटराव भवान गांगुर्डे	२१) श्री. बबलेंश शंकर लांडगे
दायित्व : जिल्हा ग्राम विकास प्रमुख	दायित्व : जनजाति संपर्कप्रमुख
९) सौ. मिनाताई राजेंद्र गांगुर्डे	२२) श्री. अंकुश देवराम हिलम
दायित्व : जिल्हा महिला प्रमुख	दायित्व : सहजनजाती संपर्क
१०) सौ. बेबाबाई सुभाष पवार	२३) श्री. शंकर नवरे
दायित्व : जिल्हा महिला सहप्रमुख	दायित्व : हितरक्षा प्रमुख
११) सौ. आशाबाई विक्रम गायकवाड	२४) श्री. रामदास गंगाराम गावडे
दायित्व : जिल्हा शिक्षण आयाम	दायित्व : सह हितरक्षा प्रमुख
१२) श्री. रत्नाकर आनंदा पांडव	२५) श्री. दिलीप पंडरीनाथ सोनवणे
दायित्व : जिल्हा शिक्षण प्रमुख	दायित्व : जिल्हा आरोग्यरक्षक प्रमुख
१३) श्री. लक्ष्मण येवाजी गायकवाड	२६) श्री. सोमीनाथ देविदास पवार
दायित्व : जिल्हा श्रद्धा जागरण प्रमुख	दायित्व : मालेगाव जिल्हा संघटन मंत्री

वाघबारस

आदिवासींचे जीवन पावन करणारा दिवस म्हणजे वाघबारस. आदिवासी भागातील चालीरीती व प्रथेप्रमाणे दिवाळी सणाचा पहिला दिवस म्हणजे वाघबारस. वर्षभरात केलेले नवस फेडण्याचा हा मोठा दिवस, आदिवासींच्या जीवनात वाघबारस या दिवसाचे विशेष

महत्व आहे. सबंध भारतीय मुलखात व मुलखाबाहेरील भारतीय लोक दिवाळी हा सण वसुबारसेच्या दिवशी करत असतानाच अकोले तालुक्याच्या अतिदुर्गम भागात मात्र वाघबारस साजरी करण्याची अनोखी परंपरा आजही आदिवासी बांधवांनी तितक्याच उत्सवाने जपली आहे.

खरं तर आदिवासी बांधवांनी वाघाला देव मानले आहे. गावाच्या वेशीला वाघाच्या मंदिरात जाऊन मोठ्या मनोभावाने पूजा केली जाते व हा सण मोठा उत्सव साजरा करून सर्वांनी एकत्र नवसपूर्ती केली जाते. जंगलातील हिंस्र प्राण्यापासून पाळीव प्राण्याची, गाई, गुरांचे रक्षण व्हावे यासाठी कोंबडा, बोकड इ. चा नैवेद्य दाखवला जातो. तसेच काही भागात डांगर, तांदळाच्या खिरीचा नैवेद्यही दाखवला जातो. अकोले तालुक्यातील अनेक गावांत वाड्या-वस्त्यांवर वाघोबाची मंदिरे आहेत. काही आदिवासी भागांतही अनेक ठिकाणी वाघदेवाची मंदिरे आहेत. यासोबतच या दुर्गम भागातील प्रत्येक गावात किंवा गावाच्या वेशीवर वाघोबा मंदिरे असते. सह्याद्रीतील घाटरस्त्यांना आपल्याला वाघोबाच्या मूर्ती व औट्यांवर असलेली मंदिरे पाहवयास मिळतात. जुन्नरला, तळमाचीला, ठाणे, झाटपुरी, आंबेगाव तालुक्यात पोखरीजवळ वैदवाडी येथे वाघोबाची मंदिरे आहेत तर काही ठिकाणी लाकडावर वाघाच्या चित्राचे कोरीव काम करून त्यावर शेंदूर लावुन ती या ठिकाणी ठेवलेली आढळतात.

अकोले तालुक्यात पिंपरकणे, बिताका, शेणीत, खिरविरे, रतनवाडी, घाटघर, हरिचंद्रगड पायथा,

पेठाचीवाडी, देवगाव, म्हैसवळण घाटात, झुल्याची सोंड भागात वाघबारस साजरी होत असते. वाघबारस दिवाळी दरम्यान आणि दिवाळीनंतरही चालू असते. पेठेच्या वाडीजवळील भैरवनाथाच्या कलाडगडावर गावकरी जातात व प्रत्येकांच अथवा कुटुंबांचं एक कोंबडं कापून नैवेद्य दाखवितात.

पाचनई जवळ कोडऱ्याच्या कुंडातील झऱ्याजवळही अशाच पद्धतीने वाघबारस साजरी होते. वाघबारसेच्या दिवशी येथील प्रत्येक घरातून अथवा कुटुंबातून वाघाला एक कोंबडा नैवेद्य म्हणून बळी द्यावा लागतो. कबूल केलेला कोंबडा दिला नाही तर वाघ रात्रीच्या वेळी घरी येऊन कोंबडा पळवतो, त्याचबरोबर कुटुंबाच्या घरातील कोणत्याही व्यक्तीने वाघाच्या बनातून लाकूडफाटा आणला, तर त्याला वाघोबा काहीतरी शिक्षा म्हणून त्याच्या दारात येऊन गुरुगुरतो किंवा त्याच्या पाळीव प्राण्यावर हल्ला करतो, अशा अख्यायिका जुन्याजाणत्या लोकांकडून ऐकण्यास मिळतात.

या दिवशी मोठा उत्सव असतो. प्रत्येकाच्या चेहऱ्यावर आंनद ओसंडून वाहत असतो. वाघबारसला गुराखी प्रत्येक घरातून तांदूळ, गूळ व थोडे पैसे गोळा करतात. संध्याकाळी गावातील सर्व गुरे वाघोबाच्या मंदिराजवळ एकत्र आणतात. या ठिकाणी गावातील प्रमुख जाणकार मंडळी, मुले, मुली एकत्र येतात. वाघोबाच्या मंदिराच्या संपूर्ण परिसरात गाईच्या शेणाचा सडा व गोमूत्र शिंपडून जागा पवित्र केली जाते, त्यात रांगोळी व फुलांच्या माळा लावल्या जातात, देवांना शेंदूर लावला जातो. गावातील मारुती व गावदेवाच्या देवळासमोर शेकोटी पेटविली जाते. सगळे लोक तेथे जमतात. गुराखी मुले कोणी वाघ, कोणी अस्वल तर कोणी कोल्हा अशी रूपे घेऊन खेळ खेळतात. त्यातल्याच वाघ झालेल्या मुलाला पळायला लावून

‘आमच्या शिवारी येशील का’ असे विचारले जाते. वाघ झालेल्या गुराख्याने ‘नाही नाही’ म्हणत पुढे पळायचे, असा खेळ खेळला जातो. वाघबारशीच्या दिवशी आदिवासी वाघोबा बसवलेल्या ठिकाणी जाऊन त्याच्या समोर कोड्या लावतात. नारळ फोइन पूजा करत देवाच्या पाया पडून आराधना करतात.

‘आमचे, गळ्हाच्यांचे, गुरा-ढोरांचे, खाडया जनावरांपासून रक्षण कर, आम्हाला चांगले पीक दे, आजारांना दूर ठेव’ असे मागणे मागितले जाते.

रात्री व पहाटे एकाच्या हातात दिवा व त्याच्या बाजूने मोराची पिसे व झेंडूच्या फुलांची सजावट केलेली असते. रात्रीच्या व पहाटेच्या मंगलमयी वातावरणात हे सर्व बांधव तालासुरात दिन दिन दिवाळी, गायी म्हशी ओवाळी, गायी, म्हशी कोणाच्या लक्षणाच्या अशी वेगवेगळी गीते म्हणून प्रत्येकाच्या घरी जाऊन सण मागतात.

सायंकाळी घरच्या गोठ्याच्या बाहेरही रांगोळी काढली जाते. तेलाचा किवा तुपाचा दिवा लावला

५ ऑक्टोबर २०२० रोजी ज.क.आ. पुणे महानगराच्या साप्ताहिक गुगल मीट बैठकीत श्री. रवींद्र शिंगणापूरकर, सेवा आरोग्य फॉंडेशन या संस्थेचे संचालक व स्वानंद जनकल्याण प्रतिष्ठान पुणे या संस्थेचे सचिव, ‘शिवशक्ती संगम’ चे सहव्यवस्थापक प्रमुख व सध्या ज.क.आ. पुणे महानगर सह संपर्क प्रमुख, ‘समर्थ भारत पुनर्बाधणी योजना, पुणे’ चे महानगर सहस्रयोजक यांनी कोविड विषाणूच्या साथीच्या काळात केल्या गेलेल्या व्यवस्थांसंबंधि माहिती दिली. या काळात शिक्षण, आरोग्य, रोजगार, व्यवसाय प्रशिक्षण इत्यादी सात विभागात काम सुरु केले आहे.

गरवारे महाविद्यालयात गेले तीन महिने संघातर्फे कोरोना आरोग्य केंद्र चालविले जात आहे. साधारण तेराशे लोकांना या केंद्रात दाखल करण्यात आले होते. जवळ जवळ ४०० स्वयंसेवक वेगवेगळ्या पाळ्यांमध्ये उपस्थित राहत होते. शंभरच्यावर आरोग्य शिबिरे आयोजित केली. ६५०० लोकांची रोजगारासाठी नोंदणी केली. यातील २५० लोकांना नोकरी मिळवून दिली. १५० लोकांना त्यांचे साहित्य (सलून किट) आणण्यासाठी सहाय्य केले. भाजी व्यावसायिकांना भांडवल लागते, त्यांना पैसे पुरविण्याची व्यवस्था केली, कौशल्य प्रशिक्षण सुरु केले. शिक्षण

जातो, सर्व प्राण्याची पूजा केली जाते व त्यांना गोडधोडाचा नैवद्य खाऊ घातला जातो. आदिवासी तरुण व तरुणी रंगबिरंगी कपडे घालून एकत्र जमून तारपकन्याच्या तालावर नाचायला आपल्या वाडीवस्तीत निघतात आपल्या परिसरात बेधुंद नाचतात.

तारपकरी आपल्या तारप्यावर वेगवेगळी चाली वाजवून मजा आणतो. प्रत्येक चालीचा नाच वेगवेगळा असतो. ह्या चाली वेगवेगळ्या नावाने परिचित आहेत. मोराचा मुळा चाली, बदक्या चाली, लावरी चाली बायांची, देवांची, रानोडी, टाळ्यांची, नवरदेवाची चाल अशा प्रकारच्या चाली असतात. मात्र काळाच्या ओघात हे सर्व लोप पावत चाललेले दिसते. कालौघात वाघबारस ही प्रथा नैवेद्यापुरती मर्यादित राहण्याची परिस्थिती आहे, ती पण आपल्या सोयीनुसार !

वाघ संपले... भीती संपली.. वाघ बारस हळूहळू कमी होत चालली ...!

– रवी ठोंबाडे
भंडारदरा टुरीझम

विभागासाठी विचार करताना असा विचार झाला की मध्यमवर्गीयांच्या घरात लॅपटॉप असतात, परंतु घरातील व्यक्ती स्मार्टफोन घेऊन बाहेर गेल्यावर आँनलाइन शिक्षणात अडथळा येतो, त्यामुळे घरी शिक्षण देण्यासाठी पुस्तिका तयार करून घेऊन त्याची छपाई केली व त्या पुस्तिका घरोघरी पोहोचवल्या. पुस्तिका मुलांकडून सोडवून घेणे, वेगवेगळे प्रयोग करून घेणे ही कामे सिंहगड रस्ता भागात केली आहेत. इयता पाचवी व सातवी मधील विद्यार्थ्यांकडून शास्त्रीय प्रयोग घरात करून घेतले. शिक्षकांद्वारे विद्यार्थी मित्र जोडले जातील यासाठी प्रयत्न करत आहेत. शिक्षकांद्वारे ६५० मुलांशी संवाद साधला जात आहे. सध्या विद्यापीठ, कात्रज व हडपसर भागात काम चालू आहे असेच काम वनवासी क्षेत्रात करता येईल . प्रश्नोत्तरांच्या काळात वनवासी भागात हे काम करताना ज्या पुस्तिका तयार केल्या आहेत त्या पाड्यांवर पाठविता येतील का, यासंदर्भात श्री शिंगणापूरकर यांनी सांगितले की एकूण विद्यार्थ्यांचा आकडा कळला व कोणत्या ठिकाणी पोहोचवावायच्या आहेत हे कळले तर पुस्तिकांचे काम कसे करायचे ते ठरविता येईल.

– श. य. फडके

— आवपूर्ण श्रद्धांजली —

- जनजाती कल्याण आश्रमाचे नाशिक शहराचे सचिव व रा.स्व.संघाचे माजी जिल्हा कार्यवाह प्रशांत पाटील यांचे शनिवारी दि. १० ऑक्टोबर रोजी दीर्घ आजाराने निधन झाले. अत्यंत मनमिळावू स्वभाव असलेले प्रशांत पाटील यांचा मोठा मित्र परिवार आहे. एल.आय.सी.मध्ये कार्यरत असणारे पाटील यांनी प्रामाणिकपणे नोकरी करत जनजाती कल्याण आश्रम व रा.स्व.संघाच्या माध्यमातून समाजकार्य केले. त्यांच्या पश्चात वडील, पत्नी, मुलगी, जावई, नात असा परिवार आहे. त्यांच्या निधनाने जनजाती कल्याण आश्रम परिवारात पण फार मोठी पोकळी निर्माण झाली आहे. त्यांना व.क.आ. तरफे मनापासून भावपूर्ण श्रद्धांजली.
- शशिधर भावे काका यांचे १७ ऑक्टोबर २०२० रोजी वयाच्या ८५व्या वर्षी दुःखद निधन झाले. जनजाती क.आश्रमाचे देणगीदार, हितर्चितक, मार्गदर्शक या नात्याने भावे काकांनी ज. क. आ. ला बहुमोल मदत केली आहे. आपल्या पूर्वचाल वनयात्रेचे वेळी त्यांनी लिहिलेल्या पूर्वेकडील राज्यांच्या पुस्तकांचा आपल्याला खूप उपयोग झाला व त्यांचे मार्गदर्शन ही मिळाले. त्यांच्या पवित्र आत्म्यास सदृती लाभो ही ईश्वर चरणी प्रार्थना. ओम शांतिः शांतिः शांतिः
- सिंहगड भागातील समर्थ प्रभातचे ज्येष्ठ स्वयंसेवक व रा.स्व.संघ जनकल्याण समितीचे पूर्व कार्यवाह श्री. माधवराव कानेटकर यांचे दि. २७ आक्टोबर रोजी रात्री हृदयविकाराच्या तीव्र झटक्याने दुःखद निधन झाले. त्यांनी उभयता पूर्वाचल साठी व संघासाठी अत्यन्त तळमळीने अथक परिश्रम घेऊन काम केले आहे. एक हाडाचा कार्यकर्ता गमावल्याने अत्यन्त वाईट वाटते. ईश्वर त्यांच्या आत्म्यास सदृती देवो !
- जनजाती कल्याण आश्रमाचे वरिष्ठ कार्यकर्ते मुकुंदजी द्रविड यांचे २ नोव्हेंबर २०२० रोजी दुःखद निधन झाले. जनजाती कल्याण आश्रमातर्फ त्यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली !!!
- विश्व हिंदू परिषदेचे ज्येष्ठ कार्यकर्ते मा. बाळकृष्णजी नाईक यांचे दुःखद निधन - मा.बाळासाहेब नाईक प्रवासात असताना कुशीनगर येथे त्यांची प्रकृती बिघडली व त्यातच त्यांचे दि. १८ नोव्हेंबरला रात्री अल्पशा आजाराने दुःखद

निधन झाले. बाळासाहेब यांनी अभियांत्रिकी पदवी सुवर्णपदकासह प्राप्त केली होती. त्यानंतर ते १९६६ साली संघाचे प्रचारक होते. बराच काळ त्यांनी बंगल प्रांतात काम केले. १९७७ पासून त्यांच्याकडे विश्व हिंदू परिषदेचे दायित्व आले. केंद्रीय उपाध्यक्षपद तसेच विदेश विभागाचे काम त्यांनी अनेक वर्षे सांभाळले. सध्या त्यांच्याकडे समन्वय मंचाचे काम होते. ईश्वर मृतात्म्यास सदृती देवो हीच प्रार्थना. जनजाती कल्याण आश्रमातर्फ भावपूर्ण श्रद्धांजली ! ॐ शांतिः शांतिः शांतिः !

- संवेदनशील, जागृत व कर्तव्यदक्ष अशी ओळख असलेले माजी आदिवासी विकास मंत्री विष्णू सावरा यांचे ९ डिसेंबर २०२० रोजी यकृताच्या विकाराने निधन झाले. जनजाती कल्याण आश्रमातर्फ त्यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली !!!
- डॉ. नंदा वासुदेव देशपांडे यांचे प्रदीर्घ आजाराने दि. ८ डिसेंबर २०२० रोजी निधन झाले, त्या ८१ वर्षांच्या होत्या. वारली भाषेवरील संशोधन प्रबंधाबद्दल त्याना पुणे विद्यापीठातर्फे डॉक्टरेट प्रदान करण्यात आली होती. वनवासी कल्याण आश्रम, ग्राहक पेठ या संस्थांशी यांचा घनिष्ठ सम्बंध होता. संपदा सहकारी बँकेच्या त्या संचालिका होत्या. त्यांनी तरुण भारत, पुणे येथे उपसंपादकाची जबाबदारी सांभाळली होती. जनजाती कल्याण आश्रमातर्फ भावपूर्ण श्रद्धांजली !!
- ‘वनपुण्याई’ या द्वैमासिकाच्या संपादक मंडळांच्या सदस्यांपैकी शोभा जोशी यांचे पती मदन जोशी यांचे शनिवार दिनांक १२.१२.२०२० रोजी अचानक हृदय विकाराने निधन झाले. त्यांच्या आत्म्यास सदृती मिळो ही ईश्वर चरणी प्रार्थना. ज.क.आ.कार्यकर्ते व ‘वनपुण्याई’ संपादक मंडळातर्फे आदरपूर्वक श्रद्धांजली.
- राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाच्या आतापर्यंतच्या सर्व सरसंघचालकांसोबत जवळून काम केलेले तत्वनिष्ठ ज्येष्ठ कार्यकर्ते, साक्षेपी संपादक, परखड भाष्यकार आणि विचारवंत माधव गोविंद तथा बाबूराव वैद्य यांचे १९ डिसेंबर २०२० रोजी निधन झाले. जनजाती कल्याण आश्रमातर्फ त्यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली !!

विविध उपक्रम

विरसा मुँडा जयंती – जळगाव

गरीयाबंद देवभोग गावात जनजाती गौरव दिवस साजरा केला

उलीहातू येथील विरसा मुँडा यांचे जन्मस्थान

पेठ पाडा येथे सोनोने, शिरोडे व पाणी यांनी किरणा व ब्लैंकेट्सचे वाटप केले

दीपावली फराल वितरण व.क.आ.पुणे ग्रामीण

दीपावली फराल वितरण – नाशिक

**जनजाती कल्याण आश्रम व भारत विकास परिषद
द. पुणे शाखा, यांच्या विद्यमाने माले येथील
छात्रावासात स्मार्ट अभ्यासिका देण्यात आली**

तामिळनाडूमध्ये पुराच्या वेळी जनजाती कल्याण आश्रमातर्फे मदत

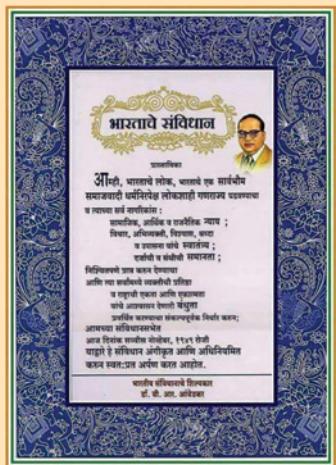
ज.क.आ. ने दिलेले बी वियाणे वापरून
चांगल्या पद्धतीने फुलवलेली शेती.
शिरोटा गावातील मनोहर गायकवाड

नोव्हेंबर १५ रोजी पुणे महानगर कार्यालयात
बिरसा मुंडा जयंती साजरी करताना
पुणे महानगरचे पदाधिकारी

वनवासी कल्याण आश्रमाची स्थापना २६/१२/१९५२ रोजी जशपूर येथे झाली

भारताचे संविधान

यापैकी आपण नक्कीच काहीतरी करू शकाल !

- ◆ रु. ३०,००० / - ३० विद्यार्थ्यांचा एका वसतिगृहाचा एका महिन्याचा खर्च. ◆ रु. १०,००० / - वार्षिक देणगी देऊन एका वनवासी विद्यार्थ्याचे पालकत्व. ◆ शुभप्रसंगी व प्रियजनांच्या आठवणी प्रीत्यर्थ प्रासांगिक देणगी. ◆ आश्रमाच्या कार्यासाठी वेळ. ◆ आश्रमाच्या वैद्यकीय केंद्रासाठी आवश्यक औषध संकलनास मदत. ◆ वनवासी परिसरास सांस्कृतिक भवन उभारणीस सहाय्य-सहभाग. ◆ कल्याण आश्रमाच्या केंद्रास नियमीत / प्रासांगिक सहकुटुंब भेटी. ◆ वनवासी कलेस प्रोत्साहन - भेटकार्ड, दिनदर्शिका व राख्या विकत घ्याव्यात. ◆ वस्तुरूप देणगी-शालेय विद्यार्थ्यासाठी गणवेशाचे कापड व अन्य शालेय साहित्य, धान्य व अन्य मदत. ◆ एका आरोग्य रक्षकाचा वर्षाचा खर्च रु. १०,००० / -

आमच्या संस्थेस 80G सवलतीची मान्यता आयकर विभागाने त्यांचे पत्र संदर्भ क्र. एनएसके / सी आयटी - आयटी/१२ ए -80G/२०११-१२/२३५/दि. १८/०४/२००९ नुसार दिलेली आहे. चेक वा ड्राफ्ट वनवासी कल्याण आश्रम महाराष्ट्र या नावाने काढावा. बँकेचे नाव - बँक ऑफ महाराष्ट्र, शाखा : टिळक रोड, पुणे - ३०. खाते क्र. : 20057038836 IFSC-CODE-MAHB0000041